

Tartu Ülikool  
Sotsiaalteaduskond  
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

# **Hankeprogramm kui kultuuriruumi indikaator**

1991., 1996., 2003.–2004. aasta võrdlusel

## **Bakalaureusetöö**

Külli Suurevälja  
Juhendaja prof Peeter Vihalemm

Tartu 2005

## Sisukord

<b>Sissejuhatus</b> .....	<b>3</b>
<b>1. Kultuuriruumi olemus ja indikaatorid</b> .....	<b>6</b>
1.1 Sotsiaalne ruum ja meedia.....	6
1.2 Ülevaade kultuuriruumist.....	8
1.3 Hankeprogramm kui kultuuriruumi indikaator .....	10
1.3.1 Hankeprogrammi geograafiline profiil.....	12
1.3.2 Hankesaadete kategooriad .....	15
1.4 Hankeprogrammi meediapoliitilised regulatsioonid.....	18
<b>2. Uurimisküsimused ja meetod</b> .....	<b>22</b>
2.1 Uurimisküsimused ja hüpoteesid .....	22
2.2 Hankesaadete analüüsimise meetod .....	23
2.3 Metoodilised probleemid .....	26
<b>3. Hankeprogramm üleriigilistes eestikeelsetes telekanalites</b> .....	<b>29</b>
3.1 Ülevaade uuritavate perioodide hankeprogrammist.....	29
3.1.1 Hankesaated 1991. aastal .....	30
3.1.2 Hankesaated 1996. aastal .....	33
3.1.3 Hankesaated 2003.–04. aastal.....	38
3.2 Muutused hankeprogrammis 1991–2004 .....	43
<b>Diskussioon</b> .....	<b>48</b>
<b>Kokkuvõte</b> .....	<b>50</b>
<b>Summary</b> .....	<b>54</b>
Kasutatud kirjandus .....	56

Lisa 1. Hankeprogramm 1991. aasta oktoobris (ETV)

Lisa 2. Hankeprogramm 1996. aasta oktoobris (ETV, Kanal 2, TV 3)

Lisa 3. Hankeprogramm 2003. aasta oktoobris (ETV, Kanal 2, TV 3)

Lisa 4. Hankeprogramm 2004. aasta oktoobris (ETV, Kanal 2, TV 3)

Lisa 5. Koostöös valminud saadete päritolumaad (1991, 1996, 2003–04)

## Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on vaadelda eestikeelsete üleriigiliste telekanalite hankeprogrammi kui üht kultuuriruumi indikaatorit taasiseseisvunud Eesti sotsiaalses ruumis. Peamiseks põhjuseks, mis annab alust vaadelda hankeprogrammi kui kultuuriruumi indikaatorit, on massimeedia olemus, s.h televisiooni suur auditoorium ning mõjujõud. McQuaili (2003) käsitluse järgi kujutab meedia endast kultuuri seisukohalt sotsiaalse reaalsuse määratlemise esmast allikat ja kollektiivse identiteedi kõige laiemalt levinud väljendust, ning ta peab meediat vaba aja veetmise keskpunktiks, mis pakub ühist kultuurikeskkonda enamusele inimestest, tehes seda järjekindlamalt kui ükski teine institutsioon. Šeini (2002) väitel kasutab 95 protsenti Eesti elanikest iga päev televiisorit kui kõige odavamat meediumi, et saada osa poliitika-, kultuuri- ja ühiskondlikust elust, olla informeeritud ja lahutada meelt.

Alates 1980ndatest aastatest on kogu Euroopa telemaastik dramaatiliselt muutunud. Kuni sinnani domineeris Euroopa riikides avaliku ringhäälingu mudel, mis pidi edastama avalikkuse, sealhulgas ka vähemuste huvidele vastavat programmi. 1980ndate alguses eksisteeris Euroopas 40 avalik-õigusliku kanali kõrval kokku neli kommertskanalit kolmes riigis – Luksemburgis, Suurbritannias ning Soomes (Brants & Bens 2000). 1980ndatel hakkasid avalik-õiguslike telekanalite kõrvale tekkima ka võimalikult laia auditooriumi huvidele suunatud kommertskanalid, mis lisaks maapealsetele saatjatele edastasid programmi ka kaabli ning satelliidi kaudu. Nendest muudatustest tingituna suurenes järsult vajadus ka saatete järele, mis andis tõe kohaliku toodangu valmistamisest odavamale lahendusele – saatete massilisele impordile.

Eestis toimusid samalaadsed radikaalsed muudatused kümmekond aastat hiljem, 1990ndate alguses, seoses üleminekuga uude ühiskonda. Šeini (2004) sõnul võib veel 70ndate aastate teisest poolest kõnelda kui üha süvenevast venestamisprotsessist, üha enam sulguvast ühiskonnast; kultuurielus lubatu piiride kitsenemisest ning tsensuuri ja toimetusekontrolli tugevnemisest, mis tõi kaasa ka Vene telekanalite transleerimise plaanipärase suurendamise Eestis. Kuni 1980ndate keskpaigani oli Eesti ainus telekanal – Eesti Televisioon – Nõukogude meediasüsteemi osa, eesmärgiga edastada ja kinnistada valitseva režiimi ideoloogiat.

Kommunistliku režiimi kokkuvarisemisega vabanes ka meedia poliitilisest sõltuvusest ning tsensuurist. Ärkamisaeg, aastad 1987–1991, on ühenduslülili televisiooni üleminekul nõukogulikust süsteemist iseseisva Eesti telemaastiku arendamisperioodi, integreerumaks Euroopa ja maailma demokraatliku meediasüsteemiga (Šein 2004). Nagu teistegi meediumide puhul, tekkisid seni monopoolselt valitsenud avalik-õigusliku televisiooni kõrvale kommertstelekanalid, mis olid oma eesmärkidelt suhteliselt sarnased ETVle – alles 2000ndatest aastatest võiks kõnelda avaliku ringhäälingu funktsioonide selgest eraldumisest kommertsringhäälingu omadest.

Siirdeperioodi jooksul muutus Eesti ülirikkaliku telepakkumisega riigiks. Kolm üleriigilist eestikeelset telekanalit, neli Soome teleprogrammi (hõlmkond kuni 40 %), kaabeltelevisioon (hõlmkond 40 %) mitme suure (Tallinna Kaabeltelevisioon, Starman, STV, Levikaabel, Telset) ning ligi 20 väiksema operaatoriga – see kokku pakkus vaatajaskonnale erakordselt rikkalikku valikuvõimalust nii omamaisest kui ka hanketoodangust (Šein 2004:191).

Välismaine teleprogramm, mis 1990ndateni oli ainsas üleriigilises eestikeelses telekanalis valdavalt Nõukogude Liidu<sup>1</sup> ning osaliselt ka Ida-Euroopa riikide päritolu, hakkas koos erakanalite tekkimisega vahetuma paljudest erinevatest, valdavalt USAst, Ladina-Ameerikast, Lääne-Euroopast ning Austraaliast pärit toodangu vastu. Venemaa fookus vahetus globaalse orientatsiooni vastu.

Käesolev bakalaureusetöö puudutabki Eesti elanikkonna kokkupuudet globaliseeruva kultuuriga, mis jõuab nendeni läbi üleriigiliste eestikeelsete kanalite telepildi. Töö kirjeldab Eesti telekanalitel edastatud välismaist päritolu programmi kolme vaatlusperioodi kaudu aastatel 1991–2004. Kolmest peamisest osast koosneva töö esimene osa keskendub hankeprogrammi olemusele ning programmi globaliseerumisele, samuti programmiliikumist reguleerivale meediapoliitikale. Teine osa määratleb uurimisküsimused ning meetodika, mille alusel leida vastuseid uurimisküsimustele ning viimane osa püüabki kirjeldada tendentse, mis on pisut rohkem kui aastakümne jooksul iseseisva Eesti kultuuriruumis ühe valdkonna – hankesaadete – lõikes toimunud. Selleks on kolme perioodi näitel võrreldud

---

<sup>1</sup> Kuni selle ajani ei saakski Vene päritolu saateid käsitleda kui välismaist hankeprogrammi, pigem oli tegemist üleliidulises telejaamade võrgus tsentraliseeritud korras levitatava programmiga.

domineerivate riikide ning teemavaldkondade muutusi hankeprogrammis, eraldi on vaadeldud ka avalik-õiguslikku ning kommertstelekanaleid.

Üksnes hankeprogrammi kui ühe võimaliku indikaatori põhjal ei saa kindlasti teha järeldusi ja üldistusi kultuuriruumi olemuse ning muutumise kohta. Seetõttu on hankeprogrammi ja selle muutumist vaadeldud ka teiste indikaatorite ning kultuuriruumi koondindeksi taustal. Kui üldisemaks uurimisvaldkonnaks on siiski kultuuriruumi – täpsemalt kogu sotsiaalse ruumi – globaliseerumine ja orientatsiooni muutumine alates Eesti taasiseseisvumisest, siis antud töö käsitleb selles vallas vaid väikest osa.

## 1. osa

### Kultuuriruumi olemus ja indikaatorid

#### 1.1. Sotsiaalne ruum ja meedia

Eesti sotsiaalset ruumi on sajandite jooksul mõjutanud mitmed võõrad riigid, peamiselt Saksamaa, Rootsi ja Venemaa. 50 okupatsioonista vältel pärast II Maailmasõda domineeris Eesti sotsiaalses ruumis Nõukogude Liit oma ideoloogiaga. Alates Eesti taasiseseisvumisest on Eesti sotsiaalses ruumis toimunud kiired ja pöördelised muutused.

Kui siirdeaja algust Eestis saab täpselt määratleda nn fosforiidisõja algusega veebruaris 1987, siis üleminek turumajanduslikule ja demokraatlikule ühiskonnakorraldusele lõppes Eestis aastatuhande vahetusega. Siirdeaeg kui sotsiaalsete suhete ja kultuuri sügav muutumine kestab aga veel pikka aega (Vihalemm & Lauristin 2004).

Stalini-järgses nõukogude ühiskonnas iseloomustas meediat väga tugev tsentraliseeritus ning hierarhiseeritus. Tsentraliseeritus avaldus selles, et kõigis liiduvabariikides ilmus enam-vähem ühesugune komplekt ajalehti ning ajakirju. Meedia kahepalgelisus, ideoloogiliste ja kultuuriliste funktsioonide lahknevus sai võimalikuks nõukoguliku meediasüsteemi suure hierarhiseerituse tõttu (Vihalemm & Lauristin 2004).

Balti riigid olid esimesed, kes eemaldasid oma elektroonilise massimeediaga 1990ndate alguses Gosteleradiost. Esimesena rajati oma tele- ja raadioorganisatsioon Leedus 1990. aasta kevadel, sellele järgnesid Läti ning Eesti. Juba 60ndatest aastatest, aga eriti *Glasnost*'i ajal omasid Eestis olulist rolli Soome telekanalid, mis olid kättesaadavad 40 protsendile eestlastest. Eriti vaadatavad olid Soome kanalite uudistesaadet 1980ndate keskpaigast kuni lõpuni, kust edasi hakati ülekaalukalt jälgima kohalikke uudislähetusi. NLKP vaatenurgast aga õõnestasid Soome telekanalid eestlaste ideoloogilist lojaalsust (Paasilinna 1995).

McQuaili (2003) sõnul sõltub kaasaegne ühiskond järjest enam kommunikatsiooni komplitseeritud süsteemist, millest massikommunikatsioon moodustab vaid ühe osa. Massimeedia on jätkuvalt tohutu tähelepanu objektiks,

mängides rolli nii poliitilises, ühiskondlikus kui ka majanduslikus elus. Massimeedia tähtsus on palju suurem kui reaalne võim või autoriteet, mida massimeedia omab või nõuab. Avalik sfäär on laienenud tänu globaliseerumisele, mis puudutab peaaegu kõiki argikogemuse aspekte. Globaliseerumisele on suuresti kaasa aidanud ka uued tehnoloogilised võimalused. Viimase paarikümne aasta jooksul on kanalite arv tõusnud kordades just satelliit- ning kaabeltelevisüsteemide tõttu.

Igal siirderiigil on kujunemas oma suhete konfiguratsioon teiste maadega, oma eripärane sotsiaalne ruum, mis ei kattu geograafilise lähedusega, kuigi on sellest tugevasti mõjutatud. Sotsiaalsele distantsile maade vahel avaldavad olulist mõju ka poliitilised ja majanduslikud, ajaloolised ja kultuurilised tegurid (Vihalemm & Lauristin 2005:114).

Vihalemma (1999) käsitluse järgi saab sotsiaalset ruumi kirjeldada kahel tasandil: makro- ja mikrotasandil. Makrotasand on institutsionaalne tasand. Lähtudes rahvusvaheliste suhete olemusest, saab eristada riigi sotsiaalset tasandit valdkonniti poliitiliseks ruumiks, majanduslikuks ruumiks ning kultuuriruumiks. Mikrotasandil võib kõnelda inimeste igapäevastest kokkupuudetest teiste riikidega, alates importkauba tarbimisest kuni reisimise ning isiklike kontaktideni välisriikides. Sel tasandil iseloomustavad rahvusvahelist ruumi inimeste huvid ja hoiakud, kogemused ja nägemused teistest riikidest.

Eesti on sisenenud Lääne maailma läbi "Põhjamaade värava". Põhjamaade lähedus, mitte ainult geograafilises mõttes, vaid ka poliitilises, majanduslikus, kultuurilises ning personaalses ruumis, on andnud Eestile silmapaistva eelise, võrreldes teiste post-kommunistlike riikidega (Vihalemm 1999:267).

Poliitilises ruumis olid juba enne taasiseseisvumist tähtsal kohal suhted Läti ja Leeduga lähedaste poliitiliste eesmärkide tõttu. Olulisel kohal oli koostöö Põhjamaadega, kes toetasid Baltimaade vabadusvõitlust ning iseseisva riigi ülesehitamist. Suurt poliitilist tähtsust omasid ka USA, Saksamaa ning Venemaa. 1993.–2003. aastal kolmes juhtivas Eesti päevalehes kõige enam tähelepanu saanud maade nimistu näitab USA kujunemist peamiseks poliitiliseks jõukeskmeks Eesti ja teiste Ida-Euroopa maade jaoks ning Venemaa poliitilise mõjujõu pöördvõrdelist langust. Samadel alustel on näha ka Soome, Rootsi ja Saksamaa poliitilise tähtsuse stabiilset püsimist (Vihalemm & Lauristin 2005).

Majandusruum, mille indikaatoritena on kasutusel olnud eksport, import ning otsesed välisinvesteeringud, asendus pärast Venemaa ja teiste liiduvabariikide

domineerimist taasiseseisvumis-aegses majandusruumis Põhjamaade domineerimisega. 2003. aasta andmetel ongi peamiste riikide hulgas Eesti majandusruumis Soome, Rootsi ning Saksamaa (Vihalemm & Lauristin 2005).

Kolmandat sotsiaalse ruumi makrotasandi valdkonda – kultuuriruumi – ning selle valdkonna üht indikaatorit, millele antud bakalaureusetöö peamiselt keskendub, on lähemalt puudutatud järgnevates peatükkides.

## 1.2 Ülevaade kultuuriruumist

Eesti asub kahe kultuuriliselt erineva maailma, Ida ja Lääne piiril. Eestlased on identifitseerinud end alati Läänemaailma kuulvatena. Ka teiste liiduvabariikide rahvad pidasid Balti riike “läänelikeks liiduvabariikideks”. Lääne poolt vaadatuna peetakse Baltimaid siiski Ida-Euroopasse kuuluvaks. Seega võib öelda, et Balti riigid asuvad Idast vaadatuna Läänes, ja Läänest vaadatuna Idas (Vihalemm 1997:132).

Nii nagu Eesti sotsiaalset ruumi tervikuna, puudutavad muudatused taasiseseisvumise perioodil ka Eesti kultuuriruumi, mis aja jooksul on muutunud oluliselt avaramaks ning mitmekesisemaks.

Vihalemm (1999) on kultuuriruumi ja selle muutuste kirjeldamiseks välja toonud kuus indikaatorit, mille ühine koondindeks annab ülevaate riikidest, mis mõjutavad valitud perioodidel kõige enam Eesti kultuuriruumi. Nendeks indikaatoriteks on:

- eesti keelde tõlgitud ilukirjandus;
- välisteatrite külalissetendused Eestis;
- Eesti teatrite esinemised väljapool Eestit;
- välismuusikute külalisesinemised Eestis;
- Eesti muusikute esinemine väljapool Eestit;
- välismaised telesaated Eesti üleriigilistes telekanalites.

Nende kuue indikaatori alusel leitud kultuurisuhete koondindeks näitab 1995.–97. aastal nelja riigi peaaegu võrdset domineerimist – need on USA, Soome, Venemaa ning Saksamaa. Pisut suurema vahega järgnevad neile Rootsi ning Suurbritannia. 2001.–03. aasta sama koondindeksi alusel on Saksamaa positsioon oluliselt tõusnud,



järgmiste riikide seas on USA, Venemaa ja Prantsusmaa, seejärel Soome ja Rootsi (Vihalemm 2003).

USA suur osatähtsus Eesti kultuuriruumis tuleb peamiselt tõlkeraamatute kirjastamisest ning välismaiste filmide ning saadete edastamisest Eesti telekanalitel. Nende kahe indikaatori alusel võib täheldada ka Venemaa osakaalu väga järsku langust. Välisteatrite ja –muusikute esinemine Eestis ning Eesti teatrite ja muusikute külalisesinemised välismaal on oluliselt erinevad eelmistest kahest indikaatorist, eelkõige just USA küllaltki väikese osatähtsuse ning Venemaa arvestatavalt olulise osatähtsuse tõttu.

Võrreldes 80ndate aastate algusega, tõusis 90ndate alguses väljaantud raamatute nimetuste arv 36 protsendi võrra, nende seas ka tõlkeraamatud (samal ajal vähenes märgatavalt keskmine tiraaž). Oluliselt langes vene keelest tõlgitud raamatute arv, asendudes tõlgetega inglise keelest. Kui 1985. aastal oli vene keelest tõlgitud raamatute osakaal 47 protsenti, siis kümme aastat hiljem oli see langenud kõigest 3 protsendini. Samas oli 5protsendiline inglise keelest tõlgitud raamatute osakaal kasvanud samal perioodil 55 protsendini. Suurenenud on ka tõlgete osakaal teistest Euroopa keeltest (Vihalemm 1997).

1997. aasta andmetel olid tõlkekirjanduses päritoluriigiti domineerivad USA 19,5 ja Suurbritannia 17,6 protsendiga; Venemaa oli 1,3 protsendiga 9. kohal. 2002. aasta andmetel on USA ja Suurbritannia osakaal tõlkekirjanduses veelgi tõusnud, moodustades sellest vastavalt 32 ja 26 protsenti, tõlked vene keelest hõlmavad vaid 2 protsenti (Vihalemm 2003).

Sarnaselt on muutunud ka hankeprogrammi päritolumaad. Kui 1991. aastal edastati valdavalt Venemaa päritolu saateid, mis moodustasid ligi 70 protsenti, jättes USAst ning Suurbritanniast pärit toodangule kokku 6 protsenti, oli 1996. aastaks vähenenud Venemaa päritolu programm 4 protsendini ning 2003.–04. aastaks koguni ühe protsendini, samal ajal kui USAst pärit programm moodustab hilisematel aastatel poole kõigist hankesaadetest kokku.

Kõige stabiilsemalt on koondindeksi põhjal Eesti kultuuriruumi läbi aastate mõjutanud Saksamaa, Soome, Rootsi, Suurbritannia ja Prantsusmaa. Samas ainuüksi hankesaadetest kui indikaatorist kõneldes on Põhjamaade mõju olnud läbi aegade praktiliselt olematu.

### 1.3 Hankeprogramm kui kultuuriruumi indikaator

Euroopa teleturg, mis on kokku suurem kui USA teleturg<sup>1</sup>, on jagunenud viieks suuremaks piirkonnaks: Saksamaa, Prantsusmaa, Suurbritannia, Itaalia ja Hispaania. Üks olulisi faktoreid, mis jagab Euroopat väiksemateks turgudeks, on keel. Saksamaa, Prantsusmaa ning Suurbritannia teleturg ei ole piiratud nende riigipiiriga, vaid laieneb ka teistele, nendega ühise keeleruumi ja sarnase kultuuriga piirkondadele. Teleturg võib laieneda ka aladele, kuhu on aegade jooksul traditsiooniliselt sealsete riikide meediatoodangut imporditud. Nende kõrvale jäävad mitmed väiksemad riigid oma integreeritud ringhäälingusüsteemiga. Keele ning kultuuri alusel võib suuremate piirkondadena käsitleda saksa keelt kõnelevat Šveitsi ja Austriat koos Saksamaaga, prantsuse keelt kõnelevat Belgia ning Šveitsi koos Prantsusmaaga ja Iirimaa koos Suurbritanniaga. Omavahelise vastastikuse programmiistu traditsioonidega piirkondade näitena võib tuua Skandinaavia riigid ning Hollandi ja flaami keelt kõneleva Belgia (Bens et al. 1992).

Kuigi Eestis nagu ka mujal maailmas on hankeprogrammidele orienteerunud enamasti just kommertstelekanalid, kelle peamine huvi on ahvatleda ja hoida auditooriumi oma kanalil nii kiiresti ning odavalt kui võimalik, leidub arvestataval määral võõrkeelset fiktsiooni – lavastuslikke saateid ning meelelahutust ka avalik-õiguslikus kanalis. Samas erinevalt kommertskanalitest on avalik-õiguslikus kanalis hankeprogrammi teemavaldkonna valik mitmekülgsem – edastatakse rohkem informatiivseid saateid, lisaks ka näiteks kultuuri-, haridus- ja muusikasaateid.

Nii era- kui ka avalik-õiguslik telekanal tuginevad oma programmipoliitikas neljale fundamentaalsele põhimõttele: töötada nii suurele auditooriumile kui võimalik; hoida programmikulud madalad; olla atraktiivne vaatajatele, poliitikutele ning majanduseliidile, ning olla valmis võimalikeks tehnoloogilisteks ja majanduslikeks muutusteks. Samas on era- ning avalik-õiguslikus ringhäälingus programmeerimise loogika erinev – kui erakanalid keskenduvad meelelahutusele ja fiktsioonile, mis huvitavad laiemat auditooriumi, ning sisseostetud programmidele, mis hoiab kulusid madalad, siis avalik-õigusliku kanali peamiseks suunaks on informatsioon ja jooksvad sündmused, mis kujundavad avalikku arvamust, samuti vähemustele

---

<sup>1</sup> Euroopa teleturg hõlmab 112 milj majapidamist, USAs 88 milj (Bens et al. 1992)

mõeldud programmid, mis ei ole erakanalitele atraktiivsed just väikese auditooriumi ning kõrgete kulude tõttu (Suni 2001).

Eristamaks hankeprogrammi, millele antud töös on peamine rõhk pööratud, tuleb Eesti telekanalite programmides jagada saated omatoodanguks ja hankeprogrammiks. EBU ESCORT programmianalüüsi juhendi kohaselt on omatoodangut (*Own production, Own/co/commissioned*) defineeritud kui telejaama oma tehniliste vahendite ja oma personaliga toodetud saateid ja filme, samuti telejaama initsiatiivil ja toimetuse kontrolli all mõne ringhäälinguorganisatsiooni või sõltumatu tootjaga koostöös toodetud või nendelt tellitud saateid või filme. Ringhäälinguseaduse tähenduses on omatoodang ringhäälinguorganisatsiooni enda või koostöös Euroopa Liidu mõne liikmesriigi tootjaga toodetud või ringhäälinguorganisatsiooni poolt mõnelt Euroopa sõltumatult tootjalt tellitud saated või programmid Eesti tänapäeva või kultuuripärandi vallas.

Omatoodangu alla kuuluvad (1) omasaated (*In-house production*) – saated ja filmid, mis on toodetud täielikult ringhäälinguajaama oma tehnilisi vahendeid ja personali kasutades, ning (2) koostöosaated (*Co-production*), mis on eelnevalt sõlmitud kokkulepete alusel koostöös ühe või mitme organisatsiooniga toodetud saated ja filmid, mille tootmise korraldamises, toimetamises või finantseerimises telejaam osaleb; lisaks veel (3) tellitud saated (*Commissioned*), mis on ringhäälinguajaama initsiatiivil ühelt või mitmelt saateid tootvalt organisatsioonilt tellitud saated või filmid.

Hankeprogramm, ka ostuprogramm (*Acquired program, Purchased program*) kõige laiemas tähenduses on saated ja filmid, mis on toodetud muu programmitootja poolt ja mille edastamisõiguse teatud lepingulistel tingimustel telejaam on omandanud (Šein 2002). Hankeprogramm antud töö tähenduses on kitsamalt piiritletud. Arvesse ei ole võetud Eestis muude organisatsioonide poolt toodetud ega ka transleeritud tõlketa telesaateid, vaid selgelt on eristatud väljaspool Eestit toodetud ja tõlkega (kas siis subtiitrite või pealelugemisega) edastatud iseseisvad saateühikuid. Iseseisvate saateühikute all on silmas peetud terviklikku saadet, mitte teise, eestikeelse saateformaadi raames edastatud võõrkeelseid tõlkega saatelõike (nagu näiteks saates “Pealtnägija” või ka välisuudised). Hankeprogrammi all ei ole arvesse võetud ka sisseostetud ja litsentsi põhjal kohalikuks versiooniks vormistatud saateformaate.

Hujanen (2000) toob programmipoliitika peamiste küsimustena esile programmi koosluse (*mix*) ja proportsiooni (*proportion*). Kooslus viitab

päevaprogrammi ja nädalavõrgu koostamisele, proportsioon aga programmi sisu struktuursetele kategooriatele. Kooslus näitab programmi jagunemist žanrite – tõsielulised ja lavastuslikud saated – ja funktsioonide – informatsioon ja meelelahutus – järgi, või mitmesuguste sisulis-vormiliste kategooriate<sup>1</sup> – uudised, päevakajasaated, dokumentalistika, draamasarjad ja –seriaalid, filmid, sport, elusaated, vestlussaated, lastesaated, religioon jne – alusel. Proportsioon näitab aga saadete liigitust geograafilise päritoluma järgi oma- või hankesaateks. Hujanen kõrvutab ka Raymond Williamsile viidates Euroopa avaliku ringhäälingu traditsioone, mis sisaldavad muuhulgas kunsti- ja muusikasaateid, dokumentalistikat ja lastesaateid, ning Ameerika kommertstelekanalite mudelit, mis koosneb peamiselt sarjadest, seriaalidest, mängufilmidest jm meelelahutusest.

Kuigi hankeprogrammil, mis koosneb valdavalt lavastuslikest saadetest, on oma vaataja alati olemas, jäävad ka kõige vaadatavamad hankesaated alati alla kohalikule toodangule. McQuail (2003:210) tõdeb, et kuigi meediatoodete impordi põhjustab toodete meeldimine Euroopa auditooriumile, on samuti selge, et kõigis riikides on kõige populaarsemad teleprogrammid peaaegu alati kodumaist päritolu (isegi kui need on toodetud rahvusvaheliste meediaformaate põhjal). Järgmisena eelistatakse Ameerika juhtivaid importprogramme, kuid suurt osa imporditud sisust kasutatakse väikese vaatajate arvuga päevase või hilisõhtuse programmi täiteks või siis väikese eelarvega satelliit- ja kaabeltelevisiooni kanalites.

### **1.3.1 Hankeprogrammi geograafiline profiil**

Koos eraringhäälingu, sealhulgas ka kaabel- ja satelliitkanalite tekkimisega Euroopas ja saatepäevade pikenemisega on 1980ndate algusest järsult kasvanud vajadus ka saadete järele. Bensi (et al. 1992) sõnul ei võimaldanud selline järsk muutus enam paljudes telejaamades omatoodetud saadetega programmivajadusi täita. Sellest tingituna kasvas peamiselt USAst imporditud saadete osakaal, tõrjudes kõrvale Euroopa toodangut. Peamiseks põhjuseks oli importsaadete odavus, võrreldes omamaise programmi tootmisega. Olulist osa mängis ka reklaamirahade liikumine

---

<sup>1</sup> Siin on tegemist vaid ühega paljudest erinevatest kategooriate loenditest. (Vt ka alapeatükk 1.3.2 – hankesaadete kategooriad.)

uutesse kommertskanalitesse, mis vähendas vanade telekanalite võimalusi omasaateid toota. Oluliselt ei õnnestunud leida ka uusi alternatiivseid rahastamisvõimalusi, nagu näiteks loamaksud. Uute kanalite turuletulek nõudis investeringuid, see vähendas omakorda kulutusi omatoodangule. Ka Euroopa tootjate väga mitmekesine ning killustatud süsteem raskendas konkureerimist USA audiovisuaalse tööstusega. Väiksematel Euroopa riikidel oli omasaadete tootmine veelgi raskem, sest auditooriumi väiksuse tõttu oli väiksem nii loamaksudest teenitav kui ka reklaamiturul ringlev raha.

Lähtudes geograafilisest päritolumaast, tõdevad Brants & Bens (2000), et kogu meelelahutuslikust programmist moodustavad suure osa peamiselt USA päritolu sisseostetud saated. Nad lisavad, et kuigi võiks eeldada, et suurematel riikidel on suuremad eelarved omamaise programmi tootmiseks, ei ole täheldatud sisseostetud programmi seost riigi suuruse või keelega. Praktiliselt ainus riik Euroopas, kes arvestatavalt teenib oma saadete müügist välismaale, on Suurbritannia, müües umbes 5 protsenti oma toodangust Euroopa Liidu liikmesriikidesse. Siiski tõuseb Euroopas endiselt USA päriolu saadete osakaal, samas kui Suurbritannia saadete osakaal on langemas.

Euroopa ringhäälingute süsteem toodab kokku rohkem mängufilme ning telesaateid kui USA, sellest hoolimata aga import USAst kasvab. Euroopa telekanalid (v.a Prantsusmaa avalik-õiguslik televisioon), olenemata omandivormist, ostavad enamuse (80%) mängufilmidest välismaalt, peamiselt USAst (53% imporditud filmidest). Ülejäänud filmid ostetakse valdavalt Euroopa riikidest (23%). Kolme peamise mängufilmide levitajate hulka kuuluvad Suurbritannia (9%), Prantsusmaa (5%) ning Saksamaa (4%). Väiksemad riigid on limiteeritud kodumaiste tootmisvõimaluste tõttu sunnitud importima pea kõik mängufilmid. 80 protsendi Euroopas toodetud mängufilmide edastamine piirdub ainult selle riigiga, kus need on toodetud (Bens et al. 1992).

Kas saadete puhul on olukord sarnane – 83 protsenti Euroopas edastatavatest sarjadest on sisseostetud. Suuremat osa kodumaist toodangut edastab vaid Suurbritannia, arvestataval määral ka Prantsusmaa ja Saksamaa avalik-õiguslikud kanalid. Samas ostavad Suurbritannia ning Prantsusmaa sarju sisse peamiselt USAst ning Austraaliast, vaid tühise osa teistest Euroopa riikidest (Bens et al. 1992).

Euroopa Ringhäälingute Liidu aastaraamatu (2004) kohaselt edastati Lääne-Euroopa telekanalites 2003. aastal Euroopa riikide importtoodangust kõige enam

Suurbritannia päritolu lavastuslikke saateid (5,2%), seejärel Prantsusmaa (2,1%) ning Saksamaa (1,9%) toodangut. Väljaspool Euroopat valminud saadetest juhtisid ülivõimsalt USA päritolu lavastuslikud saated (63,8%), seejärel Austraalia ning Uus-Meremaa (2,3%), Kanada (1,9%) ning Jaapani (1,8%) toodang.

Kõneldes Euroopa telekanalitel edastatud koostöosaadetest, on Euroopa riikide vahelises ühistöös valminud saateid edastatud aastatel 1998–2003 suhteliselt stabiilselt (1998 – 3,8% ja 2003 – 4,8%). Samas on oluliselt tõusnud Euroopa ning muude riikide koostöös valminud saadete osakaal (1998 – 2,6% ja 2003 – 7,5%) ning mujal maailmas (v.a Euroopa riigid) riikidevahelises ühistöös valminud saadete osakaal (1998 – 0,4% ja 2003 – 4,6%).

Ka Eestis edastatavate hankesaadete päritolumaade seas on peamiselt domineerivateks riikideks USA, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Samas ei saa mainimata jätta kõigi kolme uuritava perioodi – 1991., 1996., ja 2003.–04. aasta oktoobrikuu – märgatavat erinevust üksteisest. Kui 1990ndate alguses alles loobuti Ida-Euroopa orientatsioonist ja hakati edastama Ameerika ning Lääne-Euroopa toodangut, siis 90ndate keskpaigaks oli tootjariikide ring oluliselt laienenud, kuigi ülekaalukalt edastati USA ning arvestataval määral ka Austraalia, alles seejärel Lääne-Euroopa päritolu saateid. 2000ndatel on pilt veelgi muutunud – päritoluriikide nimekiri on taas pikenenud ja USA ning Austraalia saated on mõnevõrra taandunud Euroopa toodangu kõrval.

Olulised erinevused on ka telekanalite vahel. Kui 1990ndate keskel olid Eesti telekanalite programmid veel suhteliselt sarnased, siis uue sajandi algusest on selgesti märgata avalik-õigusliku ning erakanalite hankeprogrammi erinevusi, seda nii päritolumaade kui ka teemavaldkondade osas.

McQuaili (2003) sõnul peegeldab Ameerika meelelahutuslik importtoodang pigem omamaise toodangu kõrgeid kulusid kui auditooriumi eelistust või toote kõrget kvaliteeti. Suurem osa identiteedi kujunemisele ja kohaliku kogemuse lisandumisele olulisest sisust on enamasti kohalikku päritolu ja ekraanil on kohalik keel alati ülekaalus.

Intervjuus ETV hankeosakonna juhataja Marje Jurtšenkoga avaldab ta arvamust, et tõenäoliselt jäävad ka tulevikus kommertskanalid väga Ameerika-keskseteks, kuna vaatajad on niivõrd harjunud Ameerika päritolu saadetega, teades, et nad saavad kindla kvaliteediga meelelahutuslikku programmi. Seejuures teevad suure eeltöö uute projektide ning “staaride” tutvustamise osas ära juba kino- ning videolevi.

Samas lisab ta, et avalik-õiguslikus televisioonis toimus murranguline hüpe Ameerika-keskse programmi vähendamisel umbes kolme aasta eest, põhjuseks vajadus hankida mitmekesisemat programmi, lähtudes kanali programmipoliitikast. Ohu märgiks peab ta ka Ameerika stuudiot/levitajate programmipakettide maksumust, mis võib ulatuda kuni 40 protsendini kogu hanke-eelarvest, ning pakettide sisu, mis võib sisaldada heakvaliteedilist programmi lausa alla neljandiku, ülejäänud saated ja filmid võivad jaguneda keskpärase ning kesise kvaliteediga toodanguks.

### 1.3.2 Hankesaadete kategooriad

Hankesaateid nagu kõiki telesaateid on võimalik liigitada väga mitmete kategooriate alusel. Kuna antud töös on pööratud tähelepanu ainult hankesaadete päritoluriikidele, ei oma esma- ja kordusesitused märkimisväärset vahet; lähtutud on hankeprogrammist kui kultuuriruumi indikaatorist – mõjutajana tuleks arvestada iga võõrkeelset saadet ja selle tootjat, olenemata esituste arvust. Teadlikult on kõrvale jäetud ka sihtauditooriumid, kuna antud töös on auditooriumi all mõistetud kogu auditooriumi tervikuna. Seega selgitamaks, millised riigid seda mõjutavad ja millises vormis, võiks vaadelda alapunktina lisaks geograafilisele profiilile veel saatepõhiseid sisu- ja vormitunnuseid.

Lähtudes oletusest, et Eesti telekanalite hankeprogramm koosneb valdavalt Ameerika päritolu saadetest, võiks hankeprogrammi kategoriseerida Ameerika siseturu praktika kohaselt Soosteni (1997) kirjeldatud ostuprogrammi saatetüüpide alusel: (1) situatsioonikomöödiad (*Situation Comedy, Sitcom*); (2) draamad (*Dramas*), mille alla kuuluvad ka seiklus- ja märulisarjad, enamasti tunnised, vahel ka pooltunnised; (3) vestlussaadet (*Talk*); (4) ajakirjad (*Magazine*), enamasti pooltunnised ajakohased saated; (5) tõsielusaated (*Reality, Reality Shows*), enamasti pooltunnised tõsielusarjad, kohtusarjad, komöödia- ja muusikasaated või huumoril põhinevad saated; (6) mängud (*Games*), pooltunnised saated, mida juhivad tuntud inimesed ja kus meelelahutuslik element on suurem kui mäng ise; (7) lastesaated (*Children*), kuhu kuulub peamiselt animatsioon; ja “iganädalased” (*Weeklies*), mille alla võivad kuuluda kõik eelpool nimetatud saatetüübid, mis on kavandatud esitamiseks üks või kaks korda nädalas, enamasti nädalavahetustel, kuid mida pärast

piisavalt paljude episoodide valmimist võib näidata igapäevase sarjana esmaspäevast reedeni. Eraldi kategooriana on välja toodud veel täispikad mängufilmid (*Feature Films*).

Kuigi Eestis esitatavad hankesaated võimaldavad jaotust nende saatetüüpide alusel, muudavad mitmed punktid liigituse keeruliseks ega anna antud töö eesmärgi seisukohalt selget ülevaadet. Enamasti on jaotus küll žanripõhine, kuid näiteks lastesaated on selekteeritud sihtauditoriumi alusel. Samuti tekitaks raskusi viimane kategooria “iganädalased” (*Weeklies*), kuhu võivad kuuluda mitmed erinevad saatetüübid. Lisaks on probleemne leida vastavat kategooriat dokumentalistikale, mis ei lange ajakirja ega tõsielusaate tüübi alla, kuigi tõenäoliselt kuulub igas riigis ja sageli ka sisseostetud saadetenähtude teleprogrammi hulka.

Ellis (2000) toob välja žanripõhise liigituse: (1) uudised; (2) vestlussaadet; (3) seriaalid (*Soap Operas*); (4) meelelahutuslikud ajakirjad (*Leisure & Magazine Programmes*); (5) dokumentalistika; (6) komöödia (*Comedy & Situation Comedy*); (7) sport; (8) lavastuslikud saadet/draamad (*Fiction*).

Samas märgib Ellis (2000), et žanripõhine määratlemine võib osutuda keeruliseks mitmete žanrite kokkusulandumise tõttu. Ta toob näiteks, kuidas dokumentalistika ja seriaal võivad moodustada hübriidi “dokumentaalseep” (*documentary-soap*) ning vestlussaadetest ja komöödiast võib välja areneda “paroodia” (*shrewd parody*). Ka selline jaotus ei anna Eesti telekanalite hankesaadetest kõige selgemat ülevaadet, kuna näiteks sport on pigem teemavaldkond kui žanr ja võib olla esindatud nii uudistes, dokumentalistikas kui ka ajakirja formaadis.

Euroopa Ringhäälingute Liidus (EBU) kasutatakse teleprogrammi struktuuri iseloomustamiseks standardset kombineeritud kategooriate süsteemi, kus võetakse aluseks temaatiline, funktsionaalne, žanriline või sihtauditoriumipõhine jaotus (Šein 2002). Jättes sellest kõrvale funktsionaalsed, žanrilised ning sihtauditoriumipõhised kriteeriumid, võiks olla kõige ülevaatlikum ehk liigitada hankeprogrammi lisaks päritolumaale veel teemavaldkonnapõhiselt, et saada ülevaadet võõrkeelsete saadete sisust ja näha, kui suures osas täidab võõrkeelne programm, lisaks lavastuslikele saadetele, millest hankeprogramm valdavalt ju koosneb, ka näiteks harivat või informatiivset rolli.

Euroopa Ringhäälingute Liidu temaatilised kategooriad on liigitatud järgnevalt: (1) uudised, sealhulgas ilmateade; (2) informatiivsed saated, mis hõlmavad päevakajalisi saateid, parlamendireportaaže ja poliitika saateid; (3) elusaated,



sealhulgas diskussioonid või intervjuud aktuaalsetel teemadel, mis ei ole seotud jooksvate sündmustega, nõuandesaated, konkreetsele sihtgrupile suunatud ajakirjad ja portreed inimestest, kes on tegevad muudes kui kultuurivaldkondades; (4) sport, mille alla kuuluvad ülekanded, reportaažid, ajakirjad ja uudised; (5) kaunid kunstid ja teadus, mille alla liigitatakse kultuuriajakirjad ja –dokumentalistika, vestlussaated ja muud meelelahutuslikud saated, mis põhinevad isiksuse avamisel, diskussioonid kunsti- ja kultuuriteemadel ja teadussaated; (6) infomeelelahutus; (7) haridussaated – õppe- ja üldteadmistesasaated; (8) muusikasaated, sh nii süva- kui ka kergemuusikaesitlused; (9) religioon; (10) meelelahutus, mille alla käivad mängud, võistlused, viktoriinid, vestlussaated, tõsielusaated ja muud huumori- ja satiirisaated; (11) lavastuslikud saated, sh sarjad, seriaalid, komöödiasarjad, näidendid, mängufilmid ja telemängufilmid ning animatsioon (Šein 2002).

Ka selles jaotuses osutuvad ainuüksi hankesaadete kategoriseerimiseks mõned kategooriad ülearuseks. Kõigepealt neist esimeses punktis toodud uudised ja ilm, mida iga telekanal peab edastama ringhäälinguseaduse kohaselt omatoodanguna päevaprogrammi mahust vähemalt viie protsendi ulatuses ning mida hankeprogrammi hulgas enamasti ei esine. Siia alla võiks küll liigitada 2004. aastani ETV programmis igapäevase uudistesaatena edastatud laiendatud uudisbülletääni “Deutsche Welle”, kuid tegemist ei ole siiski tõlkesaatega ning originaalkeelsed transleeritud saateid<sup>1</sup> ei ole antud töös arvesse võetud.

Niisamuti osutuvad hankesaadete jaotuses liigseks kategooriaks ka spordiülekanded, –reportaažid<sup>2</sup>, ajakirjad ning uudised, mille formaadid või litsentsid võivad küll viidata hankeprogrammile, kuid on siiski edastatud eestikeelsena ning kohalike saatejuhtidega ega mahu seetõttu antud töös määratletud võõrkeelsete tõlkesaadete alla (nagu ka telemängude jms formaadid).

---

<sup>1</sup> 1991. aasta vaatlusperioodil KTV programmi ülekandmine

<sup>2</sup> Programmiaruanalüüsi käsitletakse neid programmiosade litsentseeritud koostöösaatena, seega on tegemist piiripealse nähtusega.

## 1.4 Hankeprogrammi meediapoliitilised regulatsioonid

Meediapoliitilised regulatsioonid on põhjustanud Euroopa audiovisuaalsel turul olulisi järk-järgulisi muudatusi. Nii audiovisuaalse toodangu sisu-, autoriõigusi kui ka reklaaminõudeid puudutavate regulatsioonide üks olulisi eesmärke on Euroopa audiovisuaaltööstuse edendamine.

Praktiline ringhäälingupoliitika sai Eestis alguse eratelejaamadele ajutiste tegevuslitsentside väljaandmisega. Sisulise ringhäälingupoliitika alguseks võiks lugeda 1992. aasta 5. novembrit, kui Riigikogu Isamaa fraktsioon esitas arutamiseks eelnõu raadio ja televisiooni kohta ja sellele lisatud raadio ja televisiooni haldusnõukogu eelnõu (Šein 2004). Ringhäälinguseadus võeti vastu 1994. aastal.

Eesti liitumisprotsess Euroopa Liiduga kiirendas sel perioodil Eesti ringhäälinguregulatsiooni kooskõlastamist Euroopa Liidu audiovisuaal- ja meediapoliitikaga. Riigikogus ratifitseeriti piiriülese televisiooni Euroopa konventsioon ning selle muutmise protokoll (1999). Konventsiooni nõuete rakendamiseks Eestis võttis Riigikogu 1999. aastal vastu ka ringhäälinguseaduse muutmise seaduse. Aprillis 2000 viis Riigikogu ringhäälinguseaduse kooskõlla nn euronõuetega, millega määratleti muu hulgas ka telejaamade omatoodangu ja Euroopa ning sõltumatute tootjate toodangu nõutav maht teleprogrammis (Šein 2004).

Kui reeglina jätab Euroopa Liit kultuuriküsimused siseriiklikku pädevusse, siis meedia (ja ka autoriõigusega) seonduv on selles osas erandiks, informeerib Kultuuriministeeriumi kodulehekülg. Euroopa Liidu audiovisuaalpoliitika peamiseks alusdokumendiks on piirideta televisiooni direktiiv (1989, täiendatud 1997) ning Euroopa Nõukogu raames reguleerib audiovisuaalpoliitikat piiriülese televisiooni Euroopa konventsioon (aastast 1989, täiendatud protokolliga 1998). Mõlemad dokumendid avavad Euroopa audiovisuaalpoliitika peamised lähtekohad. Eesti on konventsiooni täievoliline osalisriik alates maist 2000.

Euroopa Liidu audiovisuaalpoliitika põhisihte on Euroopa päritolu tele- ja filmitoodangu edendamine selliste reeglite kehtestamisega, mis garanteerivad, et EL liikmesmaade telejaamade saateajast kuulub enamus Euroopa päritolu teostele.

Ringhäälinguseaduse kohaselt kuuluvad Euroopa päritolu teoste alla: (1) Eestis ja Euroopa Liidu liikmesriikides toodetud teosed; (2) piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooniga ühinenud kolmandates riikides toodetud teosed; (3) muudest Euroopa kolmandatest riikidest, kellega Euroopa Liidul on audiovisuaalala

lepingud, pärinevad teosed, toodetuna täielikult või ühistööna Euroopa Liidu liikmesriigis asuvate tootjatega.

Üks osa Euroopa audiovisuaalpoliitika regulatsioonidest puudutab otseselt programmiliikumist. 1996. aastal koosnes Eesti telekanalitel edastatud hankeprogramm ligi kolmveerandi ulatuses USA, Austraalia, Mehhiko, Venezuela, Jaapani, Kanada, Filipiinide ning Uus-Meremaa saadetest või nende omavahelistest koostöösaadetest. Vaid üksikud neist olid toodetud koostöös Euroopa riikidega. Euroopa päritolu programm, kuhu kuuluvad ka omasaated, ei ületanud sel perioodil tõenäoliselt ühegi kanali programmis nõutavat osakaalu. Telekanalitest paistis eriti silma TV3 programm, kus hankesaadete kolme esimese päritoluriigi seas olid USA, Austraalia ja Mehhiko. ETV kanalil oli USA päritolu saadete osakaal juba sel perioodil erakanalitega võrreldes oluliselt madalam. Seevastu oli 2003.–04. aastal märgata kõigil kanalitel Euroopa päritolu programmi arvestatavat lisandumist.

Kehtiva piiriülese televisiooni Euroopa konventsiooni kohaselt peab iga osalisriik tagama, et ringhäälinguorganisatsioonid edastaksid suurema osa oma saateajast Euroopa päritoluga teoseid (v.a uudiste, spordisündmuste ja –mängude ning reklaami edastamisele ja teleteksti näitamisele kulunud aeg) ning selline üleminek peab toimuma järk-järguliselt. Samuti kohustuvad osalisriigid ringhäälinguorganisatsioone diskrimineerimata toetama Euroopa televisiooniprogrammide tootmist ning arendamist, eriti riikides, kus audiovisuaalseid teoseid toodetakse vähe või mille kasutusala on piiratud.

Järk-järguline üleminek 51protsendilisele Euroopa päritolu saadete edastamisele Eestis on ringhäälinguseaduse kohaselt fikseeritud neljas etapis. 1. jaanuariks 2000. aastal pidi ettenähtud saadete osakaal ulatuma 35 protsenti. 2001. aasta jaanuariks oli nõutav osakaal 40 protsenti, 2002. aastaks 45 protsenti ning 2003. aasta jaanuarist hakkas ka Eestis kehtima täisnõue.

Ka Euroopa sõltumatute tootjate toodangu edastamise 10protsendiline nõue kehtestus Eestis mitmes etapis. 2000. aastaks oli nõutav 5 protsendi mahus sõltumatute tootjate programmi edastamine. 2001. aastaks tõusis osakaal 6,5 protsendini, 2002. aastaks 8 protsendini ning täismahus hakkas Euroopa sõltumatute tootjate toodangu edastamise nõue kehtima 2003. aasta jaanuarist.

Järk-järgulise ülemineku üks tegureid on ETV juhatuse esimehe Ilmar Raagi intervjuu põhjal just tehnilised põhjused. Kuna hankeprogrammi ostetakse juba

mitmeid aastaid, mõnel juhul lausa 3–5 aastat ette, ei ole ostetud programmi enamasti võimalik kasutamata jätta, eriti kui on tegemist suuremate programmpakettidega.

Kuigi Eesti edastatav hankeprogramm on kõigi üleriigiliste kanalite kokkuvõttes valdavalt USA-keskne, ei pea Ilmar Raag kuigivõrd usutavaks, et Ameerika päritolu programm võiks nende regulatsioonide tõttu oluliselt väheneda, pigem suureneb kohaliku toodangu osakaal. Küll aga tõdeb ta, et kuna Euroopa on muutunud üha rohkem isemajandavaks turuks, kus on tekkinud elujõuline audiovisuaaltööstus, siis 1990ndate aastate keskpaigast on ameeriklased hakanud investeerima ka Euroopa suurte territooriumide kohalikesse turuväärtuslikesse projektidesse. Sellegipoolest jääb ta kahtlevale seisukohale, et selline kapitali kaudu lähenemine Euroopa turule võiks muutuda domineerivaks.

Ka Marje Jurtšenko sõnul ei tähenda meediapoliitilistest regulatsioonidest tulenevad piirangud Ameerika päritolu programmi olulist vähenemist ega koostööprojektide kasvu erinevate riikide, peamiselt just Ameerika ning Euroopa riikide vahel. Tema sõnul soodustavad samuti vastavad regulatsioonid kodumaise programmi mahu suurenemist ning välismaiste formaatide eestindamist. Lisaks sellele on Ameerika toodangu põhiturg siiski oma kodumaal. Viimaste aastate sealsete suurte stuudiote probleemid on olnud seotud pigem omavahelise konkurentsiga ning seigaga, et müües suuri pakette, ei suudeta igal aastal piisavalt uut toodangut pakkuda. Siiski on teatud žanre, mida regulatsioonidest sõltumata on alati toodetud mitmete Euroopa riikide ning USA koostöös, näiteks populaarteaduslikud dokumentaalfilmid ja –sarjad.

Kuna Euroopa päritolu toodangu alla kuulub ka kohalik toodang, ei saa selle töö põhjal hinnata, kuivõrd telekanalid sellest nõudest kinni peavad<sup>1</sup>. Ometi peaks olema võimalik 1996. ja 2003.–2004. aasta näitel täheldada, kui suures osas on lisandunud Euroopa päritolu hankesaateid, kas on lisandunud ühistöös Euroopa riikidega toodetud saateid ning mil määral on vähenenud muude riikide, eelkõige USA toodangut.

1994–2000 lisandus ringhäälinguseadusele veel terve pakett teisi seadusandlikke akte – autorikaitseadus, reklaamiseadus, kaabelleviseadus ja telekommunikatsiooniseadus –, millega loodi vajalik seadusandlik baas

---

<sup>1</sup> Töö puudutab ainult väljaspool Eestit toodetud saateid, seega ei ole teadlikult tähelepanu pööratud telekanalite programmimahule ning Euroopa päritolu saadete, s.h kohaliku toodangu osakaalule selles.

ringhäälingusektori toimimiseks. Šeini (2004) sõnul oli Eesti ringhäälingukorralduse osa omapäraks, võrreldes teiste Euroopa riikidega, sõltumatu rahvusliku ringhäälinguregulaatori puudumine, kelle traditsiooniliseks esmaülesandeks on vastutus sektori üldise struktuurse, majandusliku, tehnoloogilise ja funktsionaalse arengu eest, järelevalve teostamine ja reageerimine avalikus sfääris tegutsevate ringhäälingujaamade aruandekohustusele, ringhäälinguarengu sotsiaalsete, poliitiliste ja kultuuriliste tendentside analüüs ja mis peamine, ringhäälingupoliitika subjekti rolli täitmine. Praeguseks on Eesti ringhäälinguregulatsiooni järelevalvesüsteemi väljaarendamine juba algusjärgu ületanud – seda tõendavad näiteks regulaarsed monitooringud ja nendest tulenevad ettekirjutused ning trahvid.

## 2. osa

### Uurimisküsimused ja meetod

#### 2.1 Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on vaadelda hankeprogrammi kui üht võimalikku indikaatorit, mis koos teiste indikaatoritega kultuurisuhete koondindeksis annab ülevaate, millised riigid on mõjutanud ja mõjutavad Eesti kultuuriruumi. Selleks on vaadeldud üleriigiliste eestikeelsete telekanalite hankeprogrammi nelja aasta – 1991, 1996 ja 2003–04 – oktoobrikuus, et saada ülevaadet neid perioode iseloomustavatest tunnustest. Nende tulemuste põhjal peaks olema võimalik kirjeldada ka üldist tendentsi, milliste riikide toodang ja teemavaldkonnad on perioodil 1991 – 2004 mõjutanud Eesti kultuuriruumi ühe indikaatori – hankeprogrammi – alusel.

Lisaks on uuritavatel etappidel eristatud ka avaliku- ning kommertsringhäälingu hankeprogrammi nii päritolumaade kui ka teemavaldkonna-põhiselt. Kanaleid on vaadeldud eraldi, leidmaks, kuivõrd ühtlaselt päritolumaad nende vahel jagunevad ning teemavaldkondade kategoriseerimine peaks andma vastuse küsimusele, kas hankeprogramm, mis koosneb ju peamiselt lavastuslikest saadetest, pakub ka midagi silmaringi laiendavat – sealhulgas näiteks informatiivset, harivat, kultuuriväärtuslikku. Kuigi töös on kirjeldatud lühidalt ka hankesaadete paiknemist teleprogrammis, ei puuduta töö telekanalite programmipoliitikat, seega ei ilmne ka hankesaadete mahu osakaal kogu programmimahust.

Peamised uurimisküsimused, millele käesolev töö peaks vastused leidma, on:

- kuidas on hankeprogramm jagunenud uuritavatel perioodidel päritoluriikide vahel? Milliste riikide toodangut on lisandunud ja milliste riikide oma vähenenud telekanalite programmis?
- Kuidas on muutunud teemavaldkonnad?
- Millised on olnud erinevused erakanalite ja avalik-õigusliku kanali vahel?
- Kuidas on hankesaadete päritolumaad muutunud audiovisuaalpoliitika regulatsioonidest lähtuvalt?

Lähtuvalt töö eesmärgist ja uurimisküsimustest on püstitatud ka alljärgnevad hüpoteesid:

- valdavalt domineerinud Vene päritolu saadete osakaal on muutunud Eesti telekanalitel marginaalseks;
- Põhjamaade geograafiline lähedus, mis Eesti kultuuriruumis ning sotsiaalses ruumis tervikuna omab olulist tähtsust, on hankeprogrammi kui indikaatori alusel tühise osakaaluga;
- hankeprogrammi “amerikaniseerumine” on leidnud aset valdavalt kommertskanalite programmides.

Illustreeriva materjalina on välja toodud ka näiteid hankesaadete paiknemise kohta telekanalite programmis uuritavatel perioodidel, nii kõige vaadatavamal ajavahemikul kui ka hommikupoolse ja hilisõhtuse “ajatäitena”, samuti väljavõte 2003.–04. aasta oktoobris auditooriumiuuringute alusel enimvaadatud saadete pingereast, mis kinnitab üsna veenvalt vaatajate suuremat huvi siiski omatoodangu vastu.

## **2.2 Hankesaadete analüüsimise meetod**

Analüüsitavate hankesaadete üldkogumi moodustavad kõik üleriigilistes eestikeelsetes telekanalites tõlkega edastatud välismaised telesaated perioodil 1991–2004. Valimi moodustavad neist 1991., 1996. ja 2003.–04. aasta oktoobrikuus edastatud saated. Valitud perioodide põhjal peaks saama selge ülevaate hankeprogrammi muutumise tendentsidest, kuna kõik perioodid olid küllaltki iseloomulikud telemaastiku arenemise ning väljakujunemise seisukohalt. 1991. aastast algas programmi orientatsiooni muutumine seoses ühiskonnamuutustega ning eraldumisega Gosteleradiost, 1996. aastal tegutsesid ETV kõrval suhteliselt sarnased kommertskanalid ning 2003–04 võiks lugeda Eesti telemaastikku valdavalt stabiliseerunuks. Uurimuse objektiks on hankesaated ning ühikuteks on saadete tootmises osalenud riigid.

Hankesaadete kirjeldamine analüüsimiseks toimub kolmes etapis: (1) vaadeldavate perioodide hankesaadete selekteerimine programmist telekanalite kaupa

nädalalehtede Teleleht (1991) ja Nädal (1996, 2003, 2004) põhjal; (2) hankesaadete päritolumaade tuvastamine saatekavade, Interneti andmebaaside või telekanalite arhiivi/hankeprogrammi ostulepingute abil; (3) väljakirjutatud hankesaadete teemapõhine kategoriseerimine.

Uuritavate telekanalite programmid on 1991. aasta oktoobris ETV, 1996. aasta oktoobris ETV, Kanal 2 ja TV 3 ning 2003.–04. aasta oktoobris samuti ETV, Kanal 2 ja TV 3. Telekanalite ETV, RTV, TippTV tegutsemisajad jäävad esimese uurimisperioodi vahelisse aega ning TV 1 teise uurimisperioodi vahele, seega ei kajastu ka nende tegevus antud töös.

Hankesaadete põhjal, mis on välja selekteeritud nimetatud aastate 1.-31. oktoobri saatekavadest, on ka koostatud lisa 1 (ETV 1991, 39-43 nädal), lisa 2 (ETV, Kanal 2, TV 3 1996, 39-43 nädal), lisa 3 (ETV, Kanal 2, TV 3 2003, 39-43 nädal) ning lisa 4 (ETV, Kanal 2, TV 3 2004, 39-43 nädal). Saadete kokkuvõtted nädalate kaupa on välja toodud maatrikstabelisse, mille horisontaalteljel on märgitud nädala number ning vertikaalteljel hankesaadete päritolumaad ning alajaotuses temaatiline valdkond. Valitud perioodid ei hõlma tähtpäevi ega erisündmusi, mis eeldaksid kõrvalekaldeid tavapärasest saatevõrgust.

Tabelites välja toodud hankesaated on liigitatud kolme tunnuse alusel: telekanal, päritolumaad ning teemavaldkond. Tabelid annavad ülevaate päritolumaade ühikute hulgast ja osakaalust ning teemavaldkondadest vaadeldavate perioodide kaupa ning nende kõrvutamise võimaldab fikseerida ka tendentse, kuidas telekanalite hankeprogramm on muutunud aastate 1991–2004 jooksul nii mahulises kui ka sisulises mõttes.

Hankesaadete eristamisel ülejäänud programmist on aluseks võetud ainult eestikeelse tõlkega võõrkeelsed saated, mille näitamisõiguse on telekanal omandanud ja mis on toodetud väljapool Eestit. Nende hulka ei kuulu Eesti sõltumatutelt tootjatelt ostetud saated (eestikeelsed hankesaated) ega ka koostöösaated. Samuti on välja jäetud ostetud formaadid, nagu näiteks mängud (“Kuldvillak”, “Tähed muusikas” jt), mida edastatakse eestikeelsena telekanalites kohalike saatejuhtide ning publiku osavõtul; spordiülekanded, mida kommenteeritakse telekanalite poolt kohapeal või võistluspaigas; formaadid, kus kasutatakse võõrkeelseid videolõike (“Pealtnägija”, “Usu või ära usu”, “Reaktiiv”, “Meeletu maailm” jt), ning muusikavideod. Samuti on välja jäetud eestikeelse tõlketa võõrkeelsed ülekanded nagu 1991. aastal KTV saadete



transleerimine ning 1996. ja 2003. aastal “Deutsche Welle” laiendatud uudistebülletääni edastamine.

Eesti kultuuriruumi mõjutavate saadete päritolumaade pingerea koostamise ühikutena on loetletud hankesaadete päritoluriigid, mitte saadete hulk ega kestus ajaliselt. Koostöös toodetud hankesaadetel, mille tootjaks on kaks või enam päritolumaad, on arvestatud üks ühik iga tootmises osalenud riigi kohta. Arvestuses on võrdselt esindatud nii esma- kui ka kordusesitused.

Hankesaadete kategoriseerimise<sup>1</sup> aluseks on võetud kümme teemavaldkonda, mis hõlmavad alavaldkondades loetletud tunnuseid:

- lavastuslikud saated:  
sarjad, seriaalid, komöödiasarjad, mängufilmid, animatsioon jms
- meelelahutussaated:  
vestlussaadet (*talk-show*'d), elumängud (*reality show*'d),  
estraadietendused ja tsirkus
- muusikasaated:  
süva- ja levimuusikasaated
- informatiivsed saated:  
saated, mis ei ole seotud sündmuse, vaid protsessiga, s.h elusloodus,  
keskkond ja selle kaitse; päevakajalised – sündmusi kajastavad saated
- elusaated  
nõuandesaated ja portreed, v.a kultuurivaldkond; konkreetsele  
sihtrühmale suunatud ajakirjad; diskussioonid ja intervjuud  
aktuaalsetel teemadel, mis ei ole seotud jooksvate sündmustega
- infomeelelahutus
- elustiilisaated
- kultuurisaated:  
ajakirjad ja vestlussaadet, mis põhinevad inimeste avamisele,  
kultuuridokumentalistika, teadussaated
- haridussaated (didaktiliste elementidega)
- religioonisaated

---

<sup>1</sup> Kategooriate lihtsustatud süsteemi loomisel on kasutatud vaid neid saadete tunnuseid, mida on võimalik kaudsete allikate (s.h telekavad ja Interneti andmebaasid) abil määratleda.

Kategooriatesse jaotamine võib olla mõneti subjektiivne, kuna saadete määramise aluseks valdkondadesse on telekavades avaldatud sisukokkuvõtted ning töö autori isiklik telerivaatamise kogemus.

### 2.3 Metoodilised probleemid

Püüdes anda ülevaadet, millised riigid ja temaatika mõjutavad hankeprogrammi kui ühe võimaliku indikaatori näol Eesti kultuuriruumi, võib tõlgendamisel tulla ette ka mitmeid probleeme.

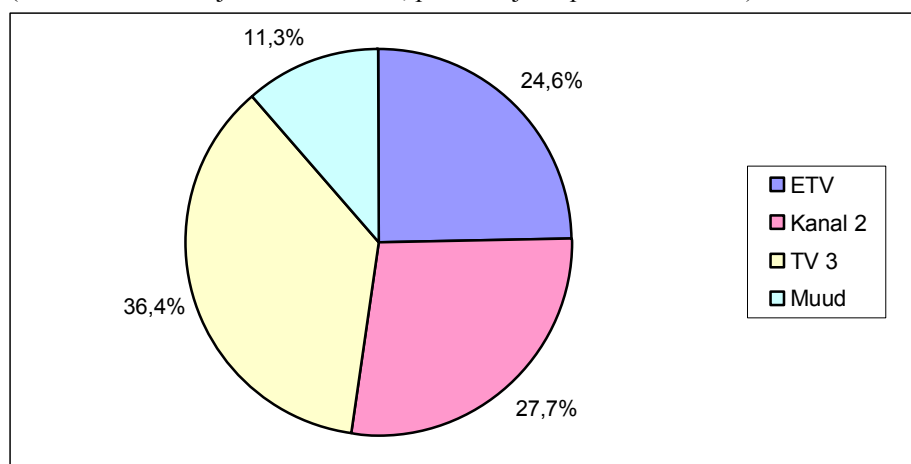
- *Kas kanalite valik annab ammendava ülevaate võõrkeelsest programmist kui ühest indikaatorist Eesti kultuuriruumis?*

Antud bakalaureusetöös on vaatluse all ainult üleriigiliste eestikeelsete telekanalite hankeprogramm, kuid tegelikult on Eestis võimalik jälgida oluliselt rohkem mujal riikides toodetud saateid. Juba aastaid enne Eesti iseseisvumist oli peamiselt Põhja-Eesti elanikel võimalik jälgida näiteks Soome telekanaleid. Tänapäeval on lisaks maapealsete saatjatega edastavatele kanalitele, mille hulka kuuluvad kõik antud töös uuritavad telekanalid, võimalik jälgida kümnete kaupa programme, mida edastatakse kaabel- või satelliitkanalite kaudu ja mis kõik mõjutavad omal moel Eesti kultuuriruumi. Arvestatav osa on ka Venemaa telekanalitel, mis on antud töös kõrvale jäetud.

Lisaks telekanalitele on võimalik võõrkeelset audiovisuaalset toodangut jälgida ka kinodes, aga ka salvestatud infokandjatelt nagu videokassetid ja DVDd. Kõrvale ei saa jätta ka üha aktiivsemaks muutuvat arvutikasutamist, eriti nooremate hulgast, mis annab samuti võimaluse Interneti kaudu jälgida nii oma kui ka võõrkeelseid telesaateid ja filme. Seoses digitaaltehnoloogia kiire arenguga võib tulevikus olla antud uurimisküsimuste käsitlemine selliste meetoditega lausa võimatu, kuna võivad kaduda analoogajastul igale kommunikatsioonisektorile omased tehnoloogiad ning koos sellega saadete vastuvõtuga seotud ajalised ja ruumilised piirid.

Käsitletud kanalite valik peaks siiski üldist tendentsi näitama, arvestades, et ETV, Kanal 2 ja TV 3 kokku moodustavad teleauditooriumi mõõdikuuringute alusel

JOONIS 1. Keskmine televaatamisaeg ja telekanalite osakaal selles 2003/2004  
(% eestlastest vaatajad vanuses 4–74, põhihoajal septembrist maini )



Allikas: Šein 2004

(2003–2004) kogu auditooriumi arvestuses kaks kolmandikku – 61,7% kõigist vaadatavatest programmidest, sealhulgas ETV – 17,2%, Kanal 2 – 19,3%, TV 3 – 25,5% (Šein 2004:364). Eestlastest televaatajate seas on nende kolme kanali vaadatavus veelgi suurem (joonis 1), moodustades 88,7 protsenti kõigist kanalitest. Ülejäänud 11,3 protsenti auditooriumist jaguneb muude kanalite ning video vahel.

- *Kas hankeprogrammi kui kultuuriruumi indikaatori tunnused on adekvaatsed ja näitavad konkreetse päritoluriigi mõjutusi?*

Hankeprogrammi kui kultuuriruumi mõjutaja analüüsimisel on olulised audiovisuaalsed elemendid – nii kõneldav keel kui ka pildiline taust.

Lähtudes keelest, mis on vaieldamatult peamine hankesaate eristaja muust programmist, on veel mitmeid saateid, mida ei saa käsitleda päritolumaa järgi kui mõnes teise riigis toodetud saadet, kuid mida edastatakse siiski võõrkeeles. Nende hulka kuuluvad näiteks “Subboteja” ja ETV venekeelsete saadete toimetuse saated (venekeelne AK, “Unetus” jt). Vaatluse alt on välja jäänud ka omasaadete alla liigitatud saateformaadid, mis koosnevad vähemal või suuremal määral võõrkeelsetest saatelõikudest (“Kõige naljakamad koduvideod”, “Pealtnägija”), ja peegeldavad samuti teise riigi või riikide mõjutusi.

Lisaks ei pruugi saates kõneldav keel kattuda ainult saate päritoluriigis kõneldava keelega ning ei viita seega ühelegi kindlale riigile. Näiteks hispaaniakeelsed seriaalid võivad olla toodetud mitmetes Ladina-Ameerika riikides

või Hispaanias, sama kehtib ka inglise, saksa, prantsuse ja muudes enamlevinud keeltes saadete kohta. Ka koostöosaadete puhul kõneldakse saates peamiselt ühes keeles, mis ei pruugi kattuda saate kõigi tootjate päritolumaaga, seega on ühe päritolumaaga mõju domineerivam kui teis(t)e.

Siinkohal tuleks tegelikult riikide loetelu all vaadelda üldisemalt erinevaid kultuure ja kultuuripiirkondi. Et väita, nagu domineeriks Eesti kultuuriruumis Ladina-Ameerika mõjud, ongi esmalt vajalik tuvastada riigid, mille alusel saab määratleda kultuuripiirkonda, mis avaldab oma mõju Eesti kultuuriruumis. Seega ei olegi peamine väita, et Eesti kultuuriruumis domineerivad Venezuela mõjutused, nagu võib ilmnedu uuritava perioodil, vaid olulisem on viidata Ladina-Ameerika kultuuri mõjule<sup>1</sup>.

Lisaks kõneldavale keelele edastavad teleriekraanil oma mõju ka visuaalsed seigad, näiteks alates loodusest, arhitektuurist, kujundusest ja moest kuni tunnetuslikumate detailideni, mis kajastavad sotsiaalset heaolu, norme ja eetikat. Nimetan neid detaile selles kontekstis tunnetuslikeks, kuna me ei pruugi täpselt teada nende detailide tähendust teistes riikides ja kultuuripiirkondades, kuid me loome endale nähtu põhjal pildi, mis kannabki vaataja jaoks antud regiooni mõju. Ka mitme tootja puhul võib olla kõneldav keel küll üks, kuid visuaalne külge peegeldada teise riigi kultuurilist eripära sündmuskoha tõttu.

Vaadeldud perioodide põhjal võib väita, et koostöosaadetest moodustavad arvestatava osa ühise ajaloo ja keele, aga ka geograafilise läheduse (mitmel puhul need ka kattuvad) alusel seotud riikide koostöosaated. Nende hulgas võiks nimetada aastatel 1991–2004 näiteks Prantsusmaa–Kanada, USA–Kanada, Austria–Saksamaa, Itaalia–Prantsusmaa ning varem ka Hiina–Hongkongi ühistoodangut. Samas ei ole need tunnused koostööprojektidele allakirjutamisel primaarsed, arvestamata ei saa jätta majanduslikke (s.h näiteks tootmiskulude jagunemine) ega ka juriidilisi (näiteks levitamiseõigused) huve.

---

<sup>1</sup> Pärast vaadeldava perioodi lõppu võib jätkuda Venezuela seriaali koha peal hoopis Argentina seriaal – eeldades, et programmistruktuur hõlmab tervet hooaega ja on suhteliselt stabiilne

### 3. osa

## Hankeprogramm üleriigilistes eestikeelsetes telekanalites

### 3.1 Ülevaade uuritavate perioodide hankeprogrammist

Võrreldes hankeprogrammi teiste kultuuriruumi indikaatoritega, on peamised domineerivad riigid kõige enam muutunud lisaks tõlkekirjandusele just hankesaadete osas. Mõlemal puhul on kahanenud märgatavalt Venemaa mõjutused ja tõusnud USA ning Suurbritannia osatähtsus. Aastate vältel on USAs toodetud saadete maht Eesti telekanalitel järjepidevalt tõusnud, moodustades saatepäeva pikkusest sõltumata ligi poole kogu hankeprogrammist.

Kui 1991. aastal tingis neid muudatusi Nõukogude Liidu lagunemine, uude ühiskonda üleminek, vabanemine tsensuurist ja erakanalite teke, siis järgmise perioodi märksõnaks võiks olla finantseerimisprobleemid (muutused omanikeringis koos väliskapitali sissetulekuga ning võitlus reklaamituru pärast), sh ühinemised, pankrotid ja uute kanalite teke, mis tingisid vajaduse odavama programmi järele niigi lühenenud saatepäevas. Alles 2000. aastatel võib kõnelda seoses teleringhäälingu stabiliseerumisega ka telekanalite programmide väljakujunemisest, kus hankeprogrammi suure osakaalu tingib taas pikenenud saatepäev, kuid efektiivselt majandamisest lähtuvalt ka suur korduste arv.

Hankesaadete päritolumaade ring on aastate jooksul üha laienenud ning teemavaldkonnad, millest valdava osa moodustavad küll lavastuslikud saated, on samuti muutunud mitmekesisemaks. Selgesti tuleb välja ka erinevus avalik-õigusliku ning erakanalite vahel – ETV erineb päritolumaade mitmekülgsuse ning teemavaldkondade rohkuse poolest märgatavalt erakanalitest. Lisaks võib täheldada ka koostöosaadete hulga suurenemist, mis osaliselt võib olla tingitud Euroopa audiovisuaalse meedia poliitikast.

Täpsema ülevaate saamiseks hankesaadete päritolumaadest ja teemavaldkondadest on vaadeldud eraldi kolme perioodi, mille alusel oleks võimalik ka üldistusi teha. Eraldi on vaadeldud ka telekanaleid, mistõttu on selgelt märgata erinevusi kanalite programmipoliitikas.

### 3.1.1 Hankesaated 1991. aastal

1991. aastal tegutses Eestis vaid üks üleriigiline eestikeelne telekanal – Eesti Televisioon. Saatepäeva pikkus oli tööpäeviti ligikaudu 12tunnine, alates enamasti kella 9st hommikul ning lõppedes kesköö paiku, argipäeviti oli päevasel ajal eetris ka paaritunnine paus. Nädalavahetusel oli saatepäev pausi puudumise tõttu mõnevõrra pikem.

Hankesaated, millest enamikku ei oleks 1991. aasta augustikuuni, Eesti vabariigi iseseisvuse väljakuulutamiseni, saanudki hankesaadeteks liigitada, täitsid valdavalt hommikupoolikut ning hilisõhtust saatepäeva osa. *Primetime*'is ehk kõige vaadatavamal ajal kella 19 ja 22 vahel lavastuslikke hankesaateid praktiliselt ei edastatud. Erandi moodustasid aeg-ajalt vaid joonis- või nukufilmid lastesaadete ajatsoonis kella 19 kuni 19.30ni. Üksikjuhtudel esines vaadatavuse tippajal ka pooletunniseid informatiivseid hankesaateid.

Enamik hankesaateid Eesti Televisioonis olid Venemaa päritolu, sealhulgas ka endiste liiduvabariikide toodang. Lisaks Venemaa päritolu programmidele edastati arvestataval määral ka endiste sotsialistlike riikide – Tšehhoslovakkia, Ungari, Bulgaaria, Poola, Rumeenia, Jugoslaavia – toodangut. Üksikute lääneriikide sekka, kelle saateid Eesti Televisioon edastas, kuulusid Suurbritannia, Taani, Itaalia ja Norra ning ka USA.

Lisaks hankesaadetele transleeriti 1991. aastal ETV kanalil veel ka Kesktelevisiooni saateid, mille hulka kuulusid lastetunnid saatepäeva alguses, ennelõunasel ajal spordiülevaated ja moe- ning muusikasaated, hilisõhtusel ajal ka mõned kontserdid, nagu näiteks “Esineb Madonna” või “Ameerika muusikasaade”.

Kui tänaste teleprogrammide alusel on harjumuspärane, et USA, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Saksamaa on enamasti lavastuslike saadete tootjad, siis 1991. aastal ei olnud ükski nendest riikides selles teemavaldkonnas esindatud. Saksa päritolu saated olid informatiivsed, näiteks “Pöörlev Euroopa” ja vaatefilm “Baieri mets”, või haridussaated “Alles Gute”; USA tootjatelt oli esindatud vaid religioonivaldkond – “Ben Hadeni telejutlus”; ka Suurbritannia saadetest edastati ainult informatiivseid saateid, näiteks “Perspektiiv: võimalus elada” ja “Perspektiiv: siirdamisoperatsioon”. Ülejäänud Lääneriikidest oli ka Norra esindatud vaatefilmiga “Norra maastikud”. Üksnes Taani ja Itaalia tootjatelt oli kavas ka lavastuslikke saateid.

1991. aasta oktoobrikuus oli ETV kanalil eetris 130 väljaspool Eestit toodetud võõrkeelset saateühikut. Päritolumaade järgi jagunesid hankesaated alljärgnevalt (protsentides):

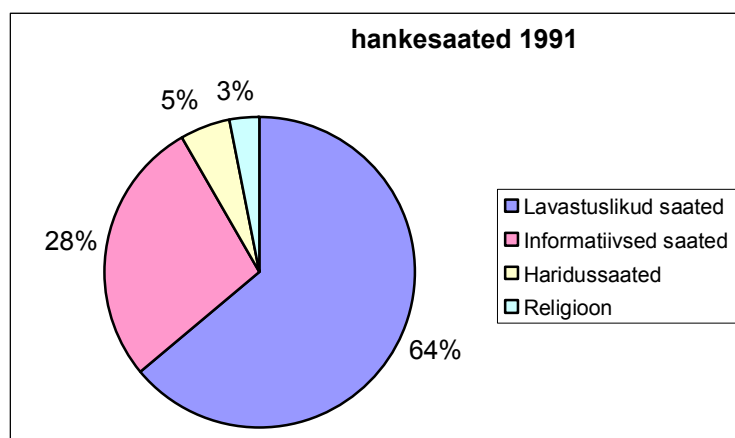
1.	Venemaa (87)	66,9
2.-3.	Taani (9)	6,9
	Saksamaa (9)	
4.-6.	Suurbritannia (4)	3,1
	USA (4)	
	Ungari (4)	
7.-8.	Poola (3)	2,3
	Bulgaaria (3)	
9.	Itaalia (2)	1,4
10.-14.	Tšehhoslovakkia (1)	0,8
	Rumeenia (1)	
	Jugoslaavia (1)	
	Norra (1)	
	Kambodža (1)	

Venemaal toodetud programmi hulka on loetud ka endiste liiduvabariikide toodang, s.h Ukraina (10 saadet), Gruusia (3), Läti (2), Kõrgõzstan (2), Kasahstan (2), Leedu (1), Moldova (1), Tadžikistan (1), Usbekistan (1), Valgevene (1), Turkmenistan (1) ning Armeenia (1), kokku 26 saadet 87st.

Teemavaldkondade poolest võib 1991. aastal edastatud hankesaadete mitmekülgsusust tõlgendada mitmeti. Lähtudes edasistest perioodidest, kui ligi 90 protsenti hankesaadetest moodustavad lavastuslikud saated, edastati 1991. aastal lavastuslikke saateid alla 65 protsendi, oluliselt suurem oli informatiivsete saadete osa ning lisaks haridussaated ja religioon – seega võiks pidada hankesaateid teemapõhiselt mitmekülgsemateks. Arvestades aga, et esindatud on kõigest neli teemavaldkonda, millest haridussaated moodustab kaks korda nädalas eetris olev saksa keele kursus ning religiooni kord nädalas telejutlus, on 1991. aasta esindatud teemavaldkondade poolest siiski edasiste perioodidega võrreldes kesisem (joonis 2).

Nagu hankesaadetele üldiselt omane, olid ka 1991. aasta oktoobris ülekaalus lavastuslikud saated (kokku 83 130st) – enamasti mängufilmid ning animatsioon. Erinevalt edasistest perioodidest, puudusid jätkusaated – hankeprogramm koosnes valdavalt üksiksaadetest. Tõenäoliselt esimese välismaise hankesarjana algas sel perioodil Taani päritolu iganädalane draama “Monopol”. 1991. aastal ei olnud veel ainsatki igapäevaseriaali, nagu on tänases telepildis väga tavaline, ja millest erakanalitel koosneb terve hommikupoolne, pärastlõunane ning hilisõhtune saatevõrk.

JOONIS 2. Hankesaadete teemavaldkondade jagunemine 1991. aasta oktoobris (ETV)



Järgnevate uurimisperioodidega võrreldes, kui kõigi teiste teemavaldkondade osa peale lavastuslike saadete jääb 1–2 protsendi piiresse, edastati 1991. aastal ligikaudu neljandiku ulatuses informatiivseid saateid (36 130st). Nende alla kuuluvad dokumentaalfilmid elusloodusest nagu “Lugusid merest. Meduusid”, “Punakael lagle”, “Iidne kadakas”, “Elasid kord meriõhivad”, “Hobused mägedes” jt; vaatefilmid nagu “Karjala jõed”, “Gröönimaa tegelikkus”, “Norra maastikud” jt; ning populaarteaduslikud dokumentaalfilmid nagu näiteks “Hukkunud laevade saladus” ja “Kraatrilahke mõistatused”.

1991. aasta hankesaadete seas oli esindatud ka religioonisaated (4 130st) “Ben Hadeni telejutlus”, 1996. ja 2003.–2004. aasta uuritavatel perioodidel välismaalt sisseostetud religioonisaateid ei edastatud. Haridussaadete (7 130st) valdkonna moodustavad kõigil kõnealustel aastatel ainult keeleõppesaated: 1991. aastal “Alles Gute”, 1996. aastal “Look Ahead” ning 2003. aastal “Reflets”, seega saksa, inglise ning prantsuse keele telekursus.

Kokkuvõttes jagunevad hankesaated piirkonniti tootja päritolumaa alusel järgnevalt (protsentides):

Euroopa, sh:	96,1
<i>Venemaa</i>	66,9
<i>EL liikmesriigid</i>	18,4
<i>Muud Euroopa riigid</i>	10,8
Ameerika, sh:	3,1
<i>Põhja-Ameerika</i>	3,1
Aasia ja Okeania	0,8



Riikidevahelises koostöös valminud saateid praktiliselt ei esinenud. Kirjeldatud perioodil jõudis ekraanile vaid üks Venemaa (Leedu) – Kambodža koostöös valminud dokumentaalfilm “Angkor – appihüüd džunglis”. Koostöösaadete alla ei ole arvestatud Nõukogude Liidu siseselt, Venemaa ja endiste liiduvabariikide vahel valminud saateid.

### **3.1.2 Hankesaated 1996. aastal**

1996. aastaks oli telemaastikul toimunud olulisi muutusi. 1993. aastal lõpetati Venemaa telekanalite transleerimine ETV kanalil ning samal aastal oktoobrist alustas tööd Kanal 2. Ka RTV ning ETV olid mõned kuud varem alustanud tegevust iseseisvate telekanalitena ning ühinesid 1996. aasta alguses TV 3 nime all.

1996. aasta teleprogrammi iseloomustab uuritavatest perioodidest kõige lühem saatepäev. Saadete edastamist alustati alles hilisel pärastlõunal, ETVs ja TV 3s kella neljast, Kanal 2s kella viiest õhtupoolikul. Erandiks olid vaid nädalavahetused, kui pühapäeviti algas saatepäev kõigil kanalitel kella 9st hommikul. ETV ja TV 3 alustasid samal ajal ka laupäeviti, samas kui Kanal 2 saatepäev algas ka laupäeval lõuna paiku. Saatepäevad lõppesid kõigil kanalitel nagu ka 1991. aastal südaöö paiku.

Ka hankesaadete hulk ja profiil nii päritolumaade kui ka teemavaldkondade poolest oli 1996. aastaks oluliselt muutunud. Ainuüksi hankesaadete esmaesituste maht moodustas sel aastal 54,7 protsenti kogu saatemahust (Šein 2004). Kui 1991. aasta oktoobris oli eetris kokku 130 hankesaadet, siis 1996. aastal samal kuul oli kolme telekanali peale kokku 634 võõrkeelset, väljaspool Eestit toodetud saateühikut. Samas oli hankesaadete arv suurenenud peamiselt erakanalite tuleku arvelt – vaadeldes ETV hankesaadete arvu, oli see viie aasta jooksul jäänud samale tasemele, kasvades vaid 14 ühiku võrra; ülejäänud viissada ühikut jagunesid uute tulijate, Kanal 2 ja TV 3 vahel (tabel 1).

Kõige suuremad muutused olid toimunud hankesaadete päritolumaade osas. Riikide nimekiri oli pikenenud küll kõigest viie riigi võrra, kuid Ida-Euroopa orientatsioonilt oli täielikult pöördutud Läänemaailma. Endiste sotsialismimaade toodangust edastati 1991. aastaga võrreldes vaid Venemaa, Jugoslaavia ning Poola päritolu saateid, nendegi osakaal moodustas kokku vaid 4,5 protsenti.

Päritolumaade põhjal jagunesid hankesaated alljärgnevalt (protsentides):

1.	USA (318)	50,1
2.	Austraalia (78)	12,3
3.-4.	Suurbritannia (43)	6,9
	Prantsusmaa (43)	
5.	Venemaa (26)	4,1
6.	Mehhiko (23)	3,5
7.	Saksamaa (22)	3,4
8.	Venezuela (19)	3,0
9.	Jaapan (18)	2,8
10.	Itaalia (14)	2,1
11.	Kanada (11)	1,7
12.	Filipiinid (8)	1,2
13.	Uus-Meremaa (5)	0,8
14.-19.	Jugoslaavia (1)	0,2
	Poola (1)	
	Norra (1)	
	Soome (1)	
	Šveits (1)	
	Taani (1)	

Venemaa päritolu saated, mis 1991. aastal olid domineerivalt ülekaalus, olid taandunud USA, Austraalia, Suurbritannia ja Prantsusmaa toodangu ees. Samas ületab USA toodang kõigi teiste riikide toodangu kokku, ja seda peamiselt erakanalite programmide arvelt.

Austraalia toodangu rohkuse telekanalitel tingis sarisaadete, sealhulgas igapäevaseriaalide valdav edastamine kõigi telekanalite programmides. Igal telekanalil jooksis kõige vaadatavamal ajal mõni Austraalia igapäevaseriaal: “Kodus ja võõrsil” ETVs, “Kodukant” Kanal 2s ja “Lõunamere kutse” TV3s. Ka USA, Suurbritannia, Saksamaa ja teistegi päritolumaade pingerea eesotsas olevate riikide toodang koosnes peamiselt sarjadest ja seriaalidest.

Telekanaleid võrreldes täidavad USA päritolu hankesaated peamiselt erakanalite programmi, ETV kanalil on hankesaadete hulk kõige madalam ja nende geograafiline profiil kõige mitmekesisem (tabel 1). Venemaa osakaal on kõige enam säilinud avalikus ringhäälingus, Kanal 2s seevastu ei edastanud uuritava perioodil ühtki Venemaa päritolu saadet.

Võrreldes 1991. aastaga, on lavastuslike saadete osakaal kogu hankeprogrammis märkimisväärselt tõusnud, moodustades ligi 90 protsenti (joonis 3). Siinkohal tuleb aga märkida, et ka kanalite vahel on suured erinevused. Näiteks TV 3

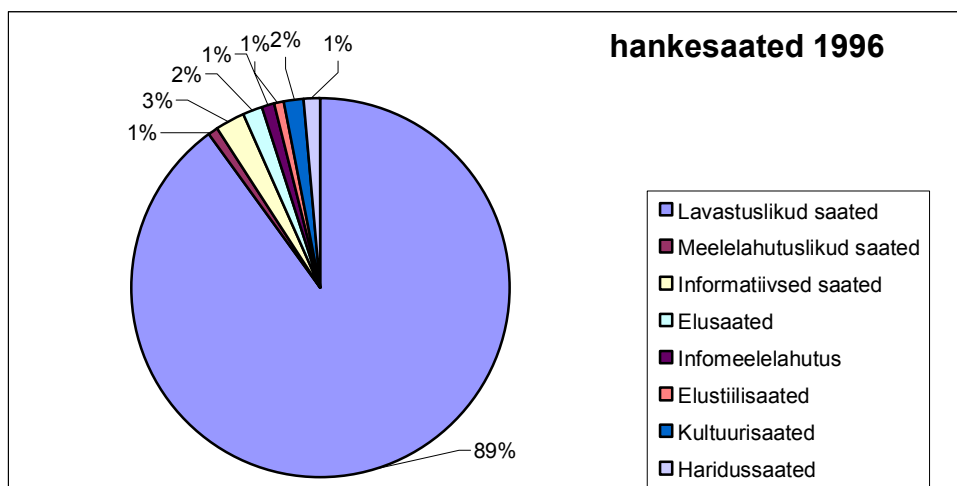
TABEL 1. Hankesaadete jagunemine telekanalite vahel päritolumaade järgi

ETV			Kanal 2			TV 3		
Riik	%	N	Riik	%	N	Riik	%	N
1. Suurbritannia	25,7	37	1. USA	57,0	135	1. USA	61,7	156
2. USA	18,7	27	2. Prantsusmaa	13,9	33	2. Austraalia	12,3	31
3. Austraalia	16,0	23	3. Austraalia	10,1	24	3. Mehhiko	9,1	23
4. Venemaa	15,3	22	4. Venezuela	8,0	19	4. Saksamaa	7,1	18
5. Kanada	6,9	10	5. Itaalia	5,9	14	5. Jaapan	4,0	10
6. Prantsusmaa	6,2	9	6. Suurbritannia	2,5	6	6. Filipiinid	3,2	8
7.-8. Jaapan	2,8	4	7. Jaapan	1,7	4	7. Venemaa	1,6	4
Uus-Meremaa	2,8	4	8. Saksamaa	0,8	2	8.-10. Kanada	0,4	1
9. Saksamaa	1,4	2				Prantsusmaa	0,4	1
10.-15. Jugoslaavia	0,7	1				Uus-Meremaa	0,4	1
Norra	0,7	1						
Poola	0,7	1						
Soome	0,7	1						
Šveits	0,7	1						
Taani	0,7	1						
<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>144</b>	<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>237</b>	<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>253</b>

programmis koosneb sisseostetud programm nimetatud perioodil 100protsendiliselt lavastuslikest saadetest, seevastu ETV kanalil moodustavad lavastuslikud saated pisut üle kahe kolmandiku hankeprogrammist, esindatud on ka viie muu valdkonna saated (tabel 2).

Kui erakanalite programm paistab eriti silma igapäevaseriaalide rohkuse poolest (sealhulgas *primetime*'is), siis 1996. aastal jooksis ETV kanalil vaid üks igapäevaseriaal "Kodus ja võõrsil". Kanal 2 programmis järgnes igapäevaselt üks seriaal teisele: "Rosangelica", "Kodukant", "Marc ja Sophie", "Santa Barbara" ja "Santa Barbara" kordus. Ka TV 3 lühike saatepäev, sealhulgas *primetime*, koosnes samalaadsetest hankeseriaalidest: "Airwolf", "Valentina", "Lõunamere kutse", "Impeerium", "Vaprad ja ilusad" ja "Vari".

JOONIS 3. Hankesaadete teemavaldkonnapõhine jagunemine oktoobris 1996 (ETV, Kanal 2, TV 3)



TABEL 2. Hankesaadete teemavaldkondade jagunemine telekanalite vahel

Valdkond \ Kanal	ETV	Kanal 2	TV 3
Lavastuslikud saated	101	218	253
Meelelahutuslikud saated	-	4	-
Muusikasaated	-	-	-
Informatiivsed saated	14	2	-
Elusaated	-	12	-
Infomeelelahutus	6	-	-
Elustiilisaated	5	-	-
Kultuurisaated	10	1	-
Haridussaadet	8	-	-
Religioon	-	-	-
Kokku:	144	237	253

Loetletud igapäevaseriaalide vahele mahtusid mõlemal erakanalil veel mitmed sarjad, mida edastati kord nädalas, seega koosneski erakanalite kogu saatepäev peamiselt seriaalidest ning sarjadest, lisaks mõned mängufilmid, kuid mitte iga päev.

ETV kanalil edastati vaadatavuse tippajal lisaks ühele igapäevaseriaalile vaid üksikutel päevadel hankesaateid, mille hulka kuulusid pooletunnised hariduslikud dokumentaalsarjad nagu “Inimkeha atlas” või “Jääda ellu” ning lavastuslikest hankesaadetest kord nädalas pooletunnine situatsioonikomöödia “Head ööd, kallis”. Enamasti täitis *primetime*’i siiski omatoodang.

Lisaks lavastuslikele ja informatiivsetele hankesaadetele edastati ETV kanalil ka infomeelelahutuslikke saateid nagu “Filmiimede maailmas” ja “Hollywood”; elustiilisaateid nagu “Maailma köök”, kultuurisaateid “Biitlite antoloogia” ning “Meistritööd” ja haridussaadetena inglise keele telekursus “Look Ahead”.

Kanal 2s edastati lisaks dokumentalistikale, mis hõlmasid nii informatiivsete kui ka elusaadete valdkonda, ka üks kultuuridokumentaal, portreesaade “Jose Carreras”. Ülejäänud hankesaated olid lavastuslikud, peamiselt sarjad ja seriaalid. TV 3 programmis kuulusid eranditult kõik hankesaated lavastuslike saadete hulka.

Kui 1991. aastal oli Ameerikas toodetud saadete osakaal praktiliselt olematu, siis 1996. aastal moodustab sealne toodang ligi 60 protsenti kõigist hankesaadetest. Täiesti uue regionina on ilmunud 1996. aastaks Austraalia ning Okeania, ja Euroopa saadete maht on oluliselt vähenenud just Venemaa päritolu toodangu kardinaalse vähenemise tõttu. Kui vaadelda Euroopa päritolu toodangut Venemaa saateid arvestamata, on ka Euroopa toodang, mis 1991. aastal moodustas 29,2 protsenti, langenud 1996. aastal 20,2 protsendini.

Kokkuvõtvalt moodustus 1996. aasta oktoobrikuus edastatud hankeprogrammi profiil päritolumaade alusel alljärgnevalt (protsentides):

Euroopa, sh:	24,3
<i>Venemaa</i>	4,1
<i>EL liikmesriigid</i>	19,6
<i>muud Euroopa riigid</i>	0,6
Aasia	2,8
Ameerika, sh:	58,5
<i>Põhja-Ameerika</i>	55,5
<i>Lõuna-Ameerika</i>	3,0
Austraalia ja Okeania	14,4

1996. aastaks oli mõnevõrra kasvanud ka erinevate riikide koostöös toodetud saadete hulk eetris. Kokku USA 318st edastatud saateühikust on teiste riikidega koostöös valminud siiski vaid 18 saadet. Peamisteks USA koostööpartneriteks olid Filipiinid sarja “Widget” (8) ning Jaapan animatsioonisarja “Ultraman” (4) tootmises. Euroopa riikidega valmis USA koostöös Itaaliaga sari “Chase’i lood” (4), lisaks üks mängufilm koostöös Saksamaaga ja teine Prantsusmaaga.

Euroopa suurematest riikidest on kõige enam koostöösaateid valminud Prantsusmaal, 43st edastatud saateühikust valmis koostööna 8 (Itaaliaga 3, USA, Saksamaa, Jaapani, Poola ning Kanada–Uus-Meremaaga üks). Järgmisena võib välja tuua Saksamaa ning Jaapani koostöös valminud animatsioonisarja “Viiking Vicky” (10). Suurbritannia koostöösaadetest edastati üks Jugoslaaviaga kahasse toodetud mängufilm. Veel esines Kanada ning Uus-Meremaa koostöösaateid (4) “Saladuslik saar” ning Saksamaa ja Šveitsi koostöös valminus üks mängufilm.

Kokkuvõtteks oli 1996. aastaks, võrreldes eelneva perioodiga, telepilt oluliselt muutunud. Peamiselt kommertskanalite ilmumise tõttu valitses ülekaalukalt Ameerikast pärit toodang, arvestatavas mahus edastati ka Austraalia ja Okeania toodangut. Euroopa päritolu saateid oli eelmise perioodiga võrreldes veelgi vähenenud, ning Venemaa saateid oli ekraanile jäänud, peamiselt ETV kanalil, vaid nelja protsendi mahus.

### 3.1.3 Hankesaated 2003.–2004. aastal

Kui 1996. aasta hankeprogramm erines 1991. aastaga võrreldes oluliselt, eelkõige hankesaadete päritolumaade drastilise muutumise, aga ka lühenenud saatepäevade ning domineerivalt sisseostetud jätkusaadete esitamise osas *primetime*'is, siis 2003.–2004. aasta oktoobrikuise kokkuvõttega võrreldes nii suuri muutusi toimunud ei olnud.

Oluliselt on taas pikenenud saatepäevad, alates ETV kanalil tööpäevadel juba kella kuuest varahommikul ning lõppedes pisut pärast keskööd. Erakanalid alustavad tunni jagu hiljem, kuid saatepäev kestab ka mõne tunni jagu üle kesköö. Hankesaadete hulk on kõigil kanalitel kahekordistunud, märgatavalt on pikenenud ka on hankesaadete päritoluriikide nimekiri. Samas ühikute poolest esineb hankesaateid nii 2003. kui ka 2004. aastal suhteliselt võrdselt – 1326 ja 1277.

Vahest suurim muutus 1996. aasta programmiga võrreldes on hankesaadete korduste esitamine erakanalites, lausa saateplokkide kaupa. Samas on kadunud *primetime*'ist igapäevased hankeseriaalid, v.a Kanal 2s argipäeviti “Kodus ja võõrsil”. Asemele on tulnud üksikud pooletunnised komöödiasarjad ning *primetime*'i lõppu jäävad õhtuste mängufilmide algused. Vahemikku 19.00–21.00 täidab valdavalt, vastupidiselt eelmisele perioodile, omatoodang.

Hankesaadete hulga taas kahekordistumine on tingitud eelkõige pikematest saatepäevadest ning korduste arvust. Päritolumaade osas domineerivad nagu ka 1996. aastal USA päritolu saated, kuigi 1996. aastaga võrreldes on nende osakaal vähenenud. Ka Suurbritannia ning Prantsusmaa toodang on pingerea eesotsas. Võrreldes eelnevate perioodidega on veelgi taganenud Venemaa toodang.

Endiselt on hankesaated ülekaalukalt erakanalite programmis, sealhulgas USA lavastuslik toodang. Päritolumaade geograafiline profiil on – nagu ka eelneval uuritaval perioodil – kõige mitmekesisem ETV kanalil (tabel 3). Kui erakanalite programmis on ülekaalukalt esindatud USA toodang, siis ETV kanalil domineerib Euroopa riikide, eriti Suurbritannia ning Prantsusmaa toodang.

Päritolumaade järgi jagunevad hankesaated 2003. ja 2004. aasta kokkuvõttes alljärgnevalt (protsentides):

1.	USA (1028)	39,48
2.	Suurbritannia (268)	10,1
3.	Prantsusmaa (245)	9,41
4.	Saksamaa (160)	6,15
5.	Kanada (153)	5,88
6.	Mehhiko (134)	5,15
7.	Austraalia (131)	5,03
8.	Jaapan (101)	3,88
9.	Austria (60)	2,31
10.	Hispaania (47)	1,81
11.	Argentina (46)	1,77
12.-13.	Puerto Rico (42)	1,61
	Venezuela (42)	
14.-15.	Venemaa (25)	0,96
	Uus-Meremaa (25)	
16.	Norra (20)	0,77
17.	Tšehhoslovakkia (18)	0,69
18.	Soome (16)	0,61
19.	Taani (9)	0,35
20.-22.	Holland (5)	0,19
	Rootsi (5)	
	Hiina (5)	
23.-24.	Hongkong (4)	0,15
	Itaalia (4)	
25.	Iisrael (3)	0,12
26.-29.	Kreeka (2)	0,08
	Poola (2)	
	Tai (2)	
	Iirimaa (2)	
30.-33.	Island (1)	0,04
	Ungari (1)	
	Portugal (1)	
	Luksemburg (1)	

Tippajalt taganenud jätkusaated (lisaks ka muude hankesarjade kordused) on endiselt erakanalite programmis olemas, kuid taandunud päevasele ajale. 2003. aastal läbivad Kanal 2 programmi igapäevaselt, alates varahommikust kuni *primetime*'ini välja näiteks “Kass Oggy ja kurjad prussakad”, “Benny Hill”, “Vaene tüdruk”, “Kodus ja võõrsil”, “Beverly Hills”, “Dr Quinn”, “Sabrina, teismeline nõid”, “Vaene tüdruk”, “McGyver” ning “Kodus ja võõrsil”. Ka 2004. aasta päevane aeg on

valdavas mahus täidetud hankesaadetega, neist igapäevaste jätkusaadetena võib välja tuua “Tuvikesed”, “Metsik kass”, “Kodus ja võõrsil”, “Armastuse kättemaks”; viimasel kolmel saatel veel pärastlõunane ning “Tuvikestel” veel ka hilisõhtune kordus.

Ka TV 3s on päevane aeg täidetud seriaalide ja sarjadega, sh nii eelmise kui ka samal päeval edastatud kordused, nagu näiteks 2003. aastal “Beyblades”, “Digimon” ja „Casper“, “Salome”, “Vaprad ja ilusad”, “Emba mind”, “A-rühm”, “Beyblades” ja “Digimon”, “A-rühm”, “Salome” ja “Vaprad ja ilusad”, ning 2004. aastal “Yu-Gi-Oh”, “Sabrina”, “Simpsonid”, “Armastuse teed”, “Sa oled mu saatus”, “Kutsuge Cobra 11”, “A-rühm”, “Kodu korda” ning samal päeval veel kordusena “Simpsonid”, “Armastuse teed” ja “Kutsuge Cobra 11”.

TABEL 3. Hankesaadete jagunemine telekanalite vahel päritolumaade järgi

ETV			Kanal 2			TV 3		
Riik	%	N	Riik	%	N	Riik	%	N
1. Suurbritannia	27,6	163	1. USA	35,8	338	1. USA	55,1	590
2. Prantsusmaa	25,4	149	2. Austraalia	12,3	117	2. Mehhiko	12,4	132
3. USA	16,9	100	3. Suurbritannia	10,1	95	3. Jaapan	9,3	100
4. Saksamaa	6,8	40	4. Prantsusmaa	7,0	66	4. Kanada	7,3	77
5. Norra	3,4	20	5. Kanada	6,5	62	5. Saksamaa	6,4	69
6. Tšehhi/(Tšehhoslovakkia)	3,1	18	6. Saksamaa	5,4	51	6. Prantsusmaa	2,8	30
7. Soome	2,7	16	7. Argentina	4,9	46	7. Austria	2,5	27
8. Kanada	2,4	14	8.-10. Hispaania	4,5	42	8. Uus-Meremaa	2,3	25
9. Austraalia	1,9	11	Venezuela	4,5	42	9. Venemaa	1,0	11
10. Taani	1,5	9	Puerto Rico	4,5	42	10. Suurbritannia	0,5	5
11.-14. Hispaania	0,8	5	11. Austria	3,2	30	11. Austraalia	0,3	3
Holland	0,8	5	12. Venemaa	1,1	10	12. Ungari	0,1	1
Rootsi	0,8	5	13.-14. Mehhiko	0,1	1			
Hiina	0,8	5	(Hongkong)	0,1	1			
15.-16. Itaalia	0,7	4						
Venemaa	0,7	4						
17.-19. Austria	0,5	3						
(Hongkong)	0,5	3						
israel	0,5	3						
20.-23. Kreeka	0,3	2						
Poola	0,3	2						
Tai	0,3	2						
Iirimaa	0,3	2						
24.-28. Mehhiko	0,2	1						
Jaapan	0,2	1						
Island	0,2	1						
Portugal	0,2	1						
Luksemburg	0,2	1						
<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>590</b>	<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>943</b>	<b>Kokku:</b>	<b>100,0</b>	<b>1070</b>

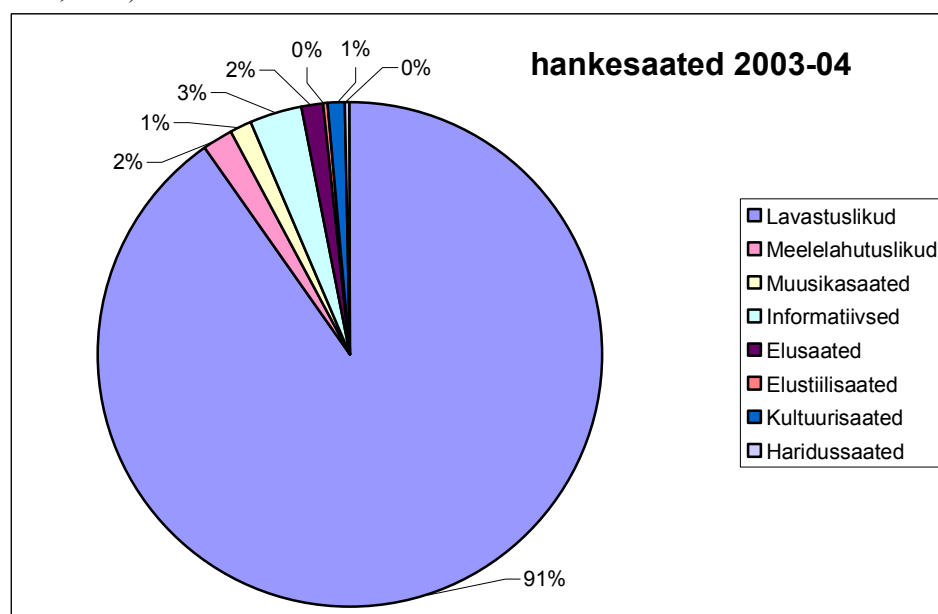


ETV kanalil on hommikupoolne eetriaeg kaetud enamasti eelmise õhtu mängu- või dokumentaalfilmide ning omasaadete kordustega. Igapäevaste sisseostetud jätkusaadetena edastatakse kella 15.00–16.00 peamiselt prantsuse päritolu lühisarju, järgmisel täistunnil dokumentaalsarju ning 17.00–18.00 animasarju lastele.

Teemavaldkondadest on 2003.–2004. aastatel lisandunud hankeprogrammi uus meelelahutuslik žanr, mida varasematel uuritavatel aastatel ei esinenud – elumängud/reaalsusmängud ehk *reality show*'d (“Villa”, “Hirmu faktor”, “Korter” jt) ning dokumentaalse ning lavastusliku žanri piiiril seisev nn *dokseep* (“Häire 911”, “Õnnetus ei hüüa tulles”, “Hullud loomad” jt). Need žanrid ei ole siiski ilmunud saatekavadesse mitte ainult võõrkeelsete hankesaadetena, vaid neid leidub ka kodumaise toodangu seas, peamiselt rahvusvaheliste formaatide kohalike versioonidena (“Miljonimäng”, “Baar”, “Džunglistaar”, “Õige valik” jt).

Teemavaldkondade-põhiselt domineerivad nagu ka varasematel aastatel lavastuslikud saated (joonis 4). Valdavalt kuuluvad lavastuslikud hankesaated – sarjad ja mängufilmid – erakanalite programmi. Lisaks üksikutele informatiivsetele ja elusaadetele nagu TV 3s “Maapealsed paradiisid” ja Kanal 2s “Toyota esitleb: Metsik loodus”, “Mao Zedong: Hiina kommunistlik keiser”, “Mike versus Tyson”), on muud teemavaldkonnad erakanalite ekraanidel enamasti katmata. Kõige mitmekülgsem on teemapõhine jaotus ETV kanalil, kus esineb lisaks lavastuslikele, informatiivsetele ja elusaadetele ka muusika-, kultuuri- ja haridussaateid (tabel 4).

JOONIS 4. Hankesaadete teemavaldkondadepõhine jagunemine oktoobris 2003 ja 2004 (ETV, Kanal 2, TV 3)



TABEL 4. Hankesaadete teemavaldkondade jagunemine telekanalite vahel 2003. ja 2004. oktoobris

Valdkond \ Kanal	ETV	Kanal 2	TV 3
Lavastuslikud saated	438	871	1042
Meelelahutuslikud saated	-	45	4
Muusikasaated	39	-	-
Informatiivsed saated	55	7	20
Elusaated	20	19	2
Infomeelelahutus	-	-	-
Elustiilisaated	-	-	2
Kultuurisaated	29	1	-
Haridussaadet	9	-	-
Kokku:	590	943	1070

2003.–2004. aastal edastatud hankesaated jagunesid geograafilise päritolumaa alusel regiooniti alljärgnevalt (protsentides):

Euroopa, sh:	34,5
<i>Venemaa</i>	1,0
<i>EL liikmesriigid</i>	32,6
<i>muud Euroopa riigid</i>	0,9
Aasia	4,3
Ameerika, sh:	55,1
<i>Põhja-Ameerika</i>	44,9
<i>Lõuna-Ameerika</i>	10,2
Austraalia ja Okeania	6,1

Euroopa riikides toodetud saadete osakaal on 1996. aastaga võrreldes kasvanud kümme protsenti, samas on Ameerika toodang vaid paari protsendi võrra vähenenud. Edastatud hankesaadete olulisemate tootjate koostööpartneritena esinesid 2003.–04. aastal USA puhul Venezuela ning Puerto Rico (kokku 42 ühikut) seriaali “Metsik kass” tootmises ning Kanada (32 ühikut) sarjades “Salatoimikud”, “CSI”, “McGyver”, “Meie pere koer” ning mõne mängufilmi tootmises. Aasia riikidest valmis USA koostöös Jaapaniga (ja Prantsusmaaga) animasari “Digimon”; Austraalia ning Okeania regioonist Uus-Meremaaga koostöös sarjad “Herakles” ja “Sõjaprintsess Xena”. USA ja Euroopa riikide koostöös valmis Prantsusmaaga (32) animatsioonisari “Digimon” ning paar mängufilmi, veel Suurbritanniaga 7 ning Saksamaaga 5 mängufilmi. USA päritolu 1028 saateühikust esines koostöösaateid kokku 144, sh koostöös Euroopa riikidega 45 saadet.

Euroopa suurematest riikidest olid Suurbritannia koostööpartneriteks lisaks USA-le veel Austraalia (2), Holland (2), Prantsusmaa (1), Kanada (1), Saksamaa (1), Taani (1) ning Luksemburg (1). Prantsusmaa koostööpartnerid peale USA ja Suurbritannia olid Itaalia (3) Portugal (1) ja Kanada (54) animatsioonisarja “Kass Oggy ja kurjad prussakad” ning kolme mängufilmi puhul, lisaks veel Jaapan (30) animatsioonisarjaga “Digimon”. Saksamaa peamiseks partneriks oli Austria (57) sarjade “Komissar Rex”, “Medicopter 117” ning üksikute mängufilmide tootmises, lisaks veel Hiina (1), Jaapan (1), Venemaa (1), Suurbritannia (1) ning Kanada (1).

Seega 2003.–2004. aasta koostöösaated on valdavalt toodetud nii ühtse regiooni (USA – Kanada, USA – Venezuela – Puerto Rico, Saksamaa – Austria) kui ka ühise keeleruumiga maades (Prantsusmaa – Kanada, Saksamaa – Austria, USA – Suurbritannia, USA – Uus-Meremaa), kusjuures mõnel puhul kultuuri- ja keeleruum ka kattuvad. Väljapoole neid piire jääb suuremate koostööpartnerite puhul uuritaval perioodil USA – Jaapan – Prantsusmaa koostöö.

Kuigi Ameerika päritolu programm on eelmise perioodiga võrreldes vaid mõne protsendi võrra taandunud, on märgatavalt lisanud 2003.–04. aastaks Euroopa päritolu saateid. Kõige suuremas mahus on ekraanilt vähenenud Austraalia ning Uus-Meremaa piirkonna toodangut, ning Venemaa päritolu saateid, olgugi et kõigil kanalitel esindatuna, on jäänud veelgi vähemaks.

### **3.2 Muutused hankeprogrammis 1991–2004**

Kolme uuritud perioodi võiks kokku võtta igale perioodile iseloomulike märksõnadega. 1991. aasta hankesaadetele iseloomulik märksõna on Venemaa päritolu. Lisaks Venemaa päritolu saadetele transleeriti ETV kanalil ka Kesktelevisiooni saateid. Iseseisvad hankesaated täitsid päevast ja hilisõhtust saatepäeva; sarisaateid, mis tänaseks moodustavad hankesaadetest peamise osa, leidis üksikuid. Teemapõhiste valdkondade ring oli küll kitsas, kuid edasiste perioodidega võrreldes oli lavastuslike saadete osakaal kõige väiksem – vaid kaks kolmandikku kõigist teemavaldkondadest.

1996. aastat iseloomustab, erinevalt 1991. ning 2003.–04. aastast, eelkõige lühike saatepäev, mis koosnes valdavalt, sealhulgas ka *primetime*’is, välismaist päritolu sarjadest ja seriaalidest. Eriti homogeenne oli ses mõttes TV 3 programm, kus

hankeprogrammi moodustasid ainult lavastuslikud ning peamiselt USA päritolu saated. Erakanalite valiku põhjuseks võis olla hankesaadete odavam hind omasaadetega võrreldes, spetsialistide ja tehnilise ressursi nappus omasaadete tootmiseks ning suhteliselt uue nähtusena ilmunud seriaalide populaarsus, mis võimaldas reklaamiaega müüa. TV 3 puhul rakendus esimesena Eestis rahvusvaheliste firmadeketi efekt, kus saadete õigusi omandatakse erinevatele territooriumidele ühekorraga suurte pakettidena ja tehakse suuri optioonilepinguid tulevase programmi ostudeks.

2003.–04. aasta oktoobrikuu näitel on taas pikenenud saatepäevadesse lisandunud hankesaadete massiivsed kordusplokid, märgatavalt on lisandunud filme sarjade ja seriaalide kõrvale, on tulnud uued, kombineeritud meelelahutuslikud žanrid (n.-ö tõsieluseep ja *reality show*) ning hankesaated on taandunud *primetime*'ist omasaadete ees.

Päritolumaadest ilmneb peamine kontrast 1991. aasta ning 1996. ja 2003.–2004. aasta vahel (tabel 5). Kui 1991. aastal domineeris Venemaal toodetud programm (osakaal kõigist hankesaadetest 66,9 protsenti), siis 1996. aastal olid Venemaa päritolu saated langenud 5. kohale (osakaal 4,1 protsenti) ning 2003.–04. aastal lausa 14.–15. kohale (0,96 protsenti). Pöördvõrdeliselt on tõusnud USA toodangu osa: kui 1991. aastal jagas see Ungari ja Suurbritanniaga 4.–6. kohta (osakaal kõigist hankesaadetest 3,1 protsenti), siis 1996. aastal moodustas USA saadete osakaal poole kõigist hankesaadetest (50,1 protsenti). Ka 2003.–04. aastal on USA programm ülekaalukalt juhtimas, kuigi saadete osakaal on pisut langenud (39,5 protsenti). Suhteliselt stabiilselt on olnud esindatud kõigil aastatel Suurbritannia ning Saksamaa. Aastatel 1996 ja 2003–04 on arvestataval kohal ka Prantsusmaa, Jaapani ning Mehhiko päritolu saated, lisaks ka Kanada ja Austraalia.

Võrreldes avalik-õiguslikku ning erakanaleid, esitati kõigist hankesaadetest nii 1996. kui ka 2003.–04. aastal ligikaudu 3/4 erakanalites. Päritolumaade alusel esitati USA päritolu saateid 1996. aastal erakanalites peaaegu võrdselt, Kanal 2s 135 ja TV 3s 156, seevastu ETVs kõigest 27 saateühikut. 2003.–04. aastal moodustasid USA päritolu saated TV 3s suurema osa (590 saadet) kui Kanal 2s (338) ning ETVs (100) kokku. Nii 1996. kui ka 2003.–04. aastal olid päritolumaad kõige mitmekülgsemalt esindatud ETVs (vastavalt 15 ja 28 riiki), Kanal 2s vastavatel aastatel 8 ja 14 riiki ning TV 3s vastavalt 10 ja 12 riiki.

TABEL 5. Päritolumaade võrdlus 1991., 1996., 2003.–04. aasta oktoobris (osakaal protsentides)

	1991	1996	2003-2004
USA	3,1	50,1	39,5
Suurbritannia	3,1	6,9	10,1
Prantsusmaa	-	6,9	9,4
Saksamaa	6,9	3,4	6,2
Kanada	-	1,7	5,9
Mehhiko	-	3,5	5,2
Austraalia	-	12,3	5,0
Jaapan	-	2,8	3,9
Austria			2,3
Hispaania			1,8
Argentina			1,8
Puerto Rico			1,6
Venezuela			1,6
Venemaa	66,9	4,1	1,0
Uus-Meremaa			1,0
Norra	0,8	0,2	0,8
Soome		0,2	0,6
Taani	6,9	0,2	0,4
Itaalia	1,4	2,1	0,2
Rootsi			0,2

Teemavaldkondade poolest on kõigil kolmel perioodil konkurentsituult domineerinud lavastuslikud hankesaated. Teisel kohal on hankesaadetest kõigil kolmel perioodil informatiivsed saated, kuigi nende saadete arv jääb oluliselt alla lavastuslike saadete hulgale (tabel 6).

Dokumentalistikažanris esitati peamiselt informatiivseid saateid – loodus- ja vaatefilme; järgnesid elusündmusi ja inimesi kajastavad saated. Kui 1991. ja 1996. aastal järgnesid neile valdkondadele kultuuri- ja haridussaated, siis 2003.–04. aastaks on kasvanud meelelahutuslike hankesaadete (peamiselt *reality show*'de) maht. Kultuuri-, haridus- ja muusikasaated, nagu ka kõik ülejäänud teemavaldkonnad, moodustavad lavastuslike hankesaadete kõrval siiski vaid väga väikse protsendi.

Koostöösaateid erinevate riikide vahel 1991. aastal praktiliselt ei esinenud, kõigist hankesaadetest vaid üks, mis valmis Venemaa – Kambodža koostöös. Seevastu järgnevatel perioodidel on nende hulk aeglaselt, kuid stabiilselt suurenenud. Peamised koostööpartnerid, kelle toodangut esines rohkem kui üksikud saated, olid 1996. aastal USA – Filipiinid, USA – Itaalia, USA – Jaapan, Prantsusmaa – Itaalia, Saksamaa – Jaapan ning Kanada – Uus-Meremaa. Valdavalt olid edastatud saated toodetud kaugemate regioonide ning erinevate keeleruumide koostöös. Seevastu 2003.–04. aastal on sagenenud ühises regioonis või keeleruumis toodetud koostöösaadete hulk. Esimete alla kuuluvad näiteks USA koostöösaated Venezuela,

TABEL 6. Hankeprogrammi teemavaldkondade-põhine võrdlus 1991., 1996., 2003.-04. aasta oktoobris pingerea asetuse järgi

	1991	1996	2003-04
Lavastuslikud saated	1	1	1
Informatiivsed	2	2	2
Elusaated	-	3	4
Meelelahutuslikud	-	8	3
Muusikasaated	-	-	5
Infomeelelahutus	-	6	-
Elustiilisaated	-	7	8
Kultuurisaated	-	4	6
Haridussaated	3	5	7
Religioon	4	-	-

Puerto Ricoga ning Kanadaga; Euroopast näiteks Prantsusmaa – Itaalia ning Saksamaa – Austria ühistöös toodetud saated. Ühises keeleruumis toodetud saadetest võib välja tuua veel USA – Kanada, Suurbritannia, Uus-Meremaa; Suurbritannia – Austraalia; Prantsusmaa – Kanada ning Saksamaa – Austria koostöös valminud saated.

Väiksemate audiovisuaaltööstusega riikide puhul, kelle toodangut Eesti telekanalid edastasid, on ka üsna ootuspärane, et kõik saated olid valminud mõne suurema tootjariigiga ühistöös. Näitena võib siin tuua Austria, kelle toodang moodustas ligikaudu 2,5 protsenti kõigist hankesaadetest, kuid praktiliselt kõik saated olid toodetud koostöös Saksamaaga.

Kui 1996. aastal kasvas hankesaadete arv järsult ning täitis enamuse aja *primetime*'ist, siis nii 1991. kui ka 2003.–04. aastal edastasid telekanalid kõige vaadatavamal ajal siiski peamiselt omaaateid. Emori teleauditooriumi mõõdikuringu andmetel olid 2003.–2004. aasta oktoobris kõige vaadatavamad saated kodumaist päritolu. Nende hulka kuulusid “Pealtnägija” (ETV), “Viking Lotto” (ETV) “Kes tahab saada miljonäriks?” (TV3), “Politseikroonika” (Kanal 2), “Õnne 13” (ETV), “Raport” (TV3), “Naistevahetus” (TV 3), “Tähed muusikas” (Kanal 2), “Õpetajate tuba” (Kanal 2), “Kodu keset linna” (TV 3) jt. Kokku mahtus 25 enimvaadatud saate pingeritta kuus hankesaadet, kõik neist nimekirja teises pooles (tabel 7). Seega omab telesaadetest kohaliku toodang – eesti keel, tuttavad persoonid ning keskkond – arvestatavalt suuremat mõju kui sisseostetud saated.

TABEL 7. Vaadatavimate telesaadete pingerida 2003. ja 2004. aasta oktoobrikuu kokkuvõttes (reiting %)

1. "Pealtnägija"	28,9	ETV
2. "Viking Lotto"	23,7	ETV
3. "Kes tahab saada miljonäriks?"	23,2	TV 3
4. "Politseikroonika"	22,0	Kanal 2
5. "Õnne 13"	20,2	ETV
6. "Raport"	19,7	TV 3
7. "Naistevahetus"	18,4	TV 3
8. "Tähed muusikas"	18,3	Kanal 2
9. "Õpetajate tuba"	17,8	Kanal 2
10. "Kodu keset linna"	17,2	TV 3
11. Aktuaalne kaamera	16,8	ETV
12. "Džunglistaar Extra"	16,3	TV 3
<b>13. Mf "Pahad poisid"</b>	<b>16,1</b>	<b>Kanal 2</b>
14. "Õige valik"	15,9	TV 3
15. Avatud toimik	15,5	ETV
<b>16. Mf "Kaldale uhutud"</b>	<b>15,2</b>	<b>Kanal 2</b>
<b>Mf "Ausad valed"</b>	<b>15,2</b>	<b>TV 3</b>
"112"	15,2	ETV
<b>19. "Hirmu faktor"</b>	<b>14,5</b>	<b>Kanal 2</b>
20. "Viva Las Vegas"	14,4	TV 3
21. AK Sport	14,0	ETV
"Kuldvillak"	14,0	TV 3
<b>23. Mf "Nagu kaks tilka vett"</b>	<b>13,9</b>	<b>TV 3</b>
24. Seitsmesed uudised	13,7	TV 3
<b>25. Mf "Lasteiapolitseinik"</b>	<b>13,4</b>	<b>TV 3</b>

Allikas: EMORi teleauditooriumi mõõdikuring oktoobris 2003/2004

## Diskussioon

Käesolevas bakalaureusetöös on vaadeldud televisiooni hankeprogrammi kui auditooriumi üht võimalikku kokkupuudet globaliseeruva kultuuriga – telepildi kaudu. Televisioon kui kõige odavam meedium jõuab praktiliselt igaüheni, seetõttu ei saa ka selle mõju alahinnata. Selleks et kultuuriruumi ja selle muutumist tervikuna hinnata, jääb aga hankeprogrammist üksi kindlasti väheseks, arvestada tuleb ka muid indikaatoreid. Seetõttu tuleks antud töös vaadelda hankeprogrammi muutumist ka kultuurisuhete koondindeksi taustal.

Peamine muutuste ajend, mis vallandas orientatsioonimuutuse Idast Läände, leidub Eesti lähiajaloo. Eesti vabanes totalitaarsest ühiskonnast, pikki aastaid kestnud Nõukogude ideoloogia mõjusfäärist. Pärast taasiseseisvumist avanes Eesti ka Lääne mõjudele.

Kui kultuuriruumis on pärast Eesti taasiseseisvumist peamiselt mõjutanud riikide hulgas peaaegu võrdselt Venemaa, Saksamaa, Suurbritannia, USA, Soome, Rootsi ja Prantsusmaa, siis ainuüksi hankeprogrammi kui indikaatori põhjal on muutused olnud üsnagi erinevad. Suuremaid erinevusi võib välja tuua kolm.

Esimesena võib nimetada marginaalseks muutunud Venemaa mõjutuste osatähtsuse, lähtudes hankeprogrammist. Kui veel 1991. aastal edastati ETV kanalil valdavalt kahe kolmandiku ulatuses Venemaa päritolu programmi, siis järgnevatel vaatlusperioodidel oli sealsete saadete osakaal säilinud vaid mõne protsendi ulatuses, aastate jooksul üha vähenedes. Seega võib eestikeelsete telekanalite hankeprogrammi põhjal öelda, et Venemaa mõjutused praktiliselt puuduvad, samas kui kultuurisuhete teiste indikaatorite alusel ei ole Eesti ja Venemaa kultuurisuhted muutunud sugugi marginaalseks.

Teise erinevusena iseloomustab hankesaateid “amerikaniseerumine”, mis kultuurisuhete muude indikaatorite osas ei ole domineeriv. 1990ndate alguses vahetus Venemaa orientatsioon pöördvõrdeliselt USA vastu. Vaatamata sellele, et hankeprogrammi päritolumaade hulka lisandus palju uusi riike, muuhulgas arvestatavalt ka Austraalia ning Ladina-Ameerika toodangut, moodustasid üle poole kõigist välismaistest saadetest USA päritolu saated. Ka tänaseni ei ole USA toodangu osakaal oluliselt langenud, kuigi märgatavalt on lisandunud, vastavalt



audiovisuaalpoliitika regulatsioonidele, ka Euroopa päritolu saateid. Tõenäoliselt ei lange USA saadete osakaal veel ka lähiajal.

Kui Põhjamaade lähedus, mitte ainult geograafilises, vaid ka majanduslikus, poliitilises, kultuurilises ja personaalses ruumis, on andnud Eestile eelise, võrreldes teiste post-kommunistlike riikidega, siis ainuüksi hankeprogrammi kui kultuurisuhete indikaatorit vaadates on Põhjamaade mõju praktiliselt olematu. Kõigi kolme vaatlusperioodi põhjal leidub Soome, Rootsi, Norra ja Taani saateid vaid üksikuid, ja needki ainult avalik-õigusliku telekanali programmis.

Antud töö edasiarendamisel võiks lähtuda sellest, et Eesti on rikkaliku telepakkumisega riik, kus on võimalik jälgida lisaks eestikeelsetele telekanalitele ka väga palju võõrkeelseid telekanaleid. Võõrkeelse programmi põhjal kultuuriruumist kõneldes võib muuta olukorra hoopiski keerulisemaks asjaolu, et näiteks Soome telekanalitest jälgitav hankeprogramm on vahendatud läbi soome keele ja kujutab seega endast kokkupuudet korraga kahe keeleruumiga – programmi originaalkeele ja soome keelega. Kõrvale ei saa jätta ka venekeelseid telekanaleid, mille saateid edastatakse mõnes kanalis ka eestikeelse tõlkega. Lisaks on võõrkeelseid filme võimalik jälgida veel näiteks kinos, Interneti vahendusel ning salvestatud kandjatelt nagu VHS või DVD. Kõik need võimalused kokku moodustavad suure osa võõrkeelsest tõlkega edastatud programmist, mida antud töö ei puuduta, kuid ometi on arvestatavad kui Eesti kultuuriruumi mõjutavad tegurid.

Lisaks võiks suunata fookuse ka meediatarbimisele. Seejuures tuleks eraldi käsitleda teemat, kuivõrd Eesti kultuuriruumi uurimisel oleks otstarbekas eristada eesti- ja venekeelse kogukonna meediatarbimist. Siia alla kuulub ka näiteks Eestis toodetud võõrkeelse programmi probleem.

## Kokkuvõte

Siirdeperioodi algusest on kogu ühiskond läbinud totaalset muutust, millest ei ole puutumata jäänud ka Eesti telemaastik. Üleminek uude ühiskonda muutis ka 35 aastat stabiilselt tegutsenud ainsa eestikeelse telekanali olemust. Totalitaarne meediasüsteem andis teed demokraatliku meedia põhimõtetele ning televisioon vabanes riikliku kontrolli alt. Muutuv avalik-õiguslik ning noored eratelekanalid pidid leidma Eesti telemaastikul oma koha ning oma näo, mis peegeldub auditooriumile eelkõige programmi kaudu. Venemaa fookuse asendumine globaalsete mõjutustega, orientatsiooni pöördumine Idast Läände, annavadki alust uurida, milliseid muutusi on toimunud Eesti telekanalite hankeprogrammis ligi 15aastase perioodi jooksul.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on anda ülevaade üleriigiliste eestikeelsete telekanalite hankeprogrammist kui Eesti kultuuriruumi ühest võimalikust indikaatorist kolme perioodi – 1991., 1996., 2003.–04. aasta oktoobrikuu – näitel.

Peamise küsimusena on püütud leida vastust, millistest riikidest pärineb Eesti telekanalitel näidatav hankeprogramm, kuidas on hankeprogramm jagunenud uuritavatel perioodidel päritoluriikide vahel ning milliste riikide toodangut on lisandunud ja milliste riikide oma vähenenud telekanalite programmis. Samas peaks ka saama ka ülevaate, kas vastavalt Euroopa Liidu audiovisuaalpoliitika regulatsioonidele on suurenenud Euroopa päritolu toodangu hulk.

Lähtudes kultuurisuhete koondindeksist (Vihalemm 2003) on aastatel 1995–1997 mõjutanud Eesti kultuuriruumi tervikuna peaaegu võrdselt USA, Soome, Venemaa ning Saksamaa. Väikese vahemaaga järgnevad neile Rootsi ning Suurbritannia. Aastateks 2001–2003 ei ole nende riikide osas olulisi muudatusi toimunud, tugevnenud on vaid Saksamaa mõjutused ning Soome on ühe koha võrra langenud, andes oma koha üle Prantsusmaale.

Võrreldes hankeprogrammi teiste kultuuriruumi indikaatoritega – tõlkekirjandusega, külalissetendustega Eesti teatrites, Eesti teatrite esinemistega välismaal, välismuusikute esinemistega Eestis ning eesti muusikute esinemisega välismaal –, sarnaneb hankeprogrammi muutumine kõige enam tõlkekirjandusega. Mõlemal juhul on 1990ndate alguses domineerinud tugev Venemaa mõju, mis on vaid mõne aastaga märgatavalt kahanenud, andes domineeriva rolli üle USAle ning ka Suurbritanniale. Samas on Vihalemma (2004) sõnul Venemaa ja Rootsi teatrite külalissetendused nagu ka Eesti teatrite esinemised seal mail, arvestataval kohal kogu

perioodi vältel. Muusikute esinemised on kõige enam seotud Saksamaa ning Soomega.

Hankeprogrammi kui ühe indikaatori alusel on see tendents üsnagi erinev, peamiselt USA ülisuure mõju (3,1%lt 1991. aastal 51,1%ni 1996. aastal ning 39,5% 2003.–04. aastal) ning Soome (0,2% 1996. aastal ning 0,6% 2003.–04. aastal) nagu ka teiste Põhjamaade tühise mõju tõttu. Ka Venemaa osatähtsus on liikunud kogu uuritava perioodi jooksul järsult langevas joones (66,9%lt 1%ni). Vaid Saksamaa, Suurbritannia ning Prantsusmaa toodangu osatähtsus on püsinud stabiilselt nii nagu ka kultuurisuhete üldises koondindeksis. Praktiliselt on ekraanidelt kadunud peaaegu kõigi endiste sotsialismimaade – Ungari, Poola, Bulgaaria, Rumeenia ning endise Tšehhoslovakkia ning Jugoslaavia – toodang.

Teise tendentsina võib välja tuua päritolumaade üha laieneva spektri. Kui 1991. aastal edastati Eesti ainsal telekanalil vaid 14 riigi, sealhulgas Lääneriikidest vaid Itaalia, Norra, Saksamaa, Suurbritannia, Taani ja USA toodangut, siis 1996. aastaks oli olukord vastupidiseks muutunud. Endistest sotsialismimaadest oli lisaks Venemaale esindatud vaid Jugoslaavia ning Poola toodang, ja vaatamata päritolumaade hulga võrdlemisi tühisele lisandumisele – kõigest viie riigi võrra – oli kogu orientatsioon totaalselt muutunud.

Hanketoodangu päritolumaade nimekirja ilmusid lisaks ülekaalukalt domineeriva USAle jõuliselt ka Austraalia koos Okeania riikidega – Filipiinid ning Uus-Meremaa, lisaks Jaapan, Kanada, Mehhiko ja Venezuela. Oma toodanguga olid esindatud lisaks suurtele Euroopa tootjatele – Suurbritannia, Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia – ka mitmed Euroopa väiksemad riigid nagu Šveits, Taani, Soome, Norra, Poola.

Ka 2003.–04. aasta põhjal võib kinnitada jätkuvat päritolumaade laienemise tendentsi. Riikide nimekiri pikenes oluliselt – 19 riigilt 33ni. Domineerivamate riikide seas püsisid endiselt USA, Suurbritannia, Saksamaa ning Prantsusmaa, järgnesid Kanada, Mehhiko, Austraalia. Venemaa saadete osakaal vähenes veelgi, kuid samas vähenes ka USA 51protsendiline domineerimine, andes ruumi saadetele üha laienevast päritolumaade ringist. Kindlasti avaldavad siinkohal mõju ka Euroopa ja Eesti audiovisuaalpoliitika regulatsioonid, mistõttu on, vaatamata USA toodangu suurele ülekaalule, suurenenud ka Euroopa riikide toodangu osakaal.

Teemavaldkondade-põhiselt koosnevad hankesaated valdavalt lavastuslikest saadetest. Lavastuslike saadete osakaal on aastate jooksul üha suurenenud. Kui 1991.

aastal moodustasid lavastuslikud saated vaid 65 protsenti, siis 1996. juba 89 ning 2003.–04. aastal 91 protsenti kõigist hankesaadetest. Informatiivsed saated, mis on stabiilselt püsinud teisel kohal lavastuslike saadete järel, on pärast 28 protsendilt (1991) langemist jäänud pidama kolme protsendi piiresse edasistel aastatel. Lisandunud on küll uusi teemavaldkondi – kultuuri-, elu-, meelelahutus- ning elustiilisaateid, kuid nende osatähtsus on veelgi väiksem.

Seega võib öelda, et lavastuslikest saadetest ülejäävast väikesest osast täidab poole dokumentalistika – elu- ja informatiivsed saated – ning kaduvväike osa jääb muusika-, kultuuri- ja haridussaadetele. Neid teemavaldkondi kaetakse põhjalikumalt omasaadetega, kuid Eesti-välise kultuuriruumi mõjus ei mängi hankesaated sugugi väikest rolli.

Telekanaleid eraldi vaadeldes eristab avalikku ringhäälingut erakanalitest kohe esmapilgul läbi aastate laiem päritolumaade ja teemavaldkondade ring ning oluliselt väiksem USA toodangu maht. Samas on nii ETVs kui ka erakanalites arvestatavalt esindatud Suurbritannia, Prantsusmaa ning Saksamaa toodang. Kui 1996. aastal oli “trend” Austraalia igapäevaseriaal, oli see võrdset esindatud kõigis kolmes kanalis. Nii 1996. kui ka edasistel perioodidel esinevad igapäevaseriaalid, mis on peamiselt pärit Ladina-Ameerikast, ainult erakanalite programmis, mistõttu Mehhiko, Venezuela ja Argentina on ka nende aastate päritoluriikide pingereas kokkuvõttes arvestatavalt kõrgel kohal.

Hankesaadete päritoluriikide seas esineb mitmeid väiksemaid riike, kelle saateid on edastatud vaid avalik-õiguslikul kanalil, samal ajal kui erakanalite programm koosneb enamasti suurte ja tuntumate tootjate riikidest. Väiksemate tootjariikide seas, kelle saateid esines vaid ETV kanalil, võiks loetleda Põhjamaid – Norra, Soome, Rootsi, Taani, ka Holland. Teistest Euroopa riikidest kuuluvad sinna Iisrael, Kreeka, Poola, Iirimaa, Island, Ungari, Portugal ja Luksemburg; Aasiast veel Hiina ning Tai. Erakanalitel edastatud saadete päritolumaade loetelu jääb aga poole võrra lühemaks.

Ka teemavaldkondade poolest on era- ja avalik-õigusliku kanali vahel suured erinevused. Kui erakanalitel esineb üksikuid saateid, mis ei kuulu lavastusliku toodangu alla, siis avalikul telekanalil jagub saateid igasse loetletud teemavaldkonda. Eriti selgelt paistis see silma 1996. aastal, kui näiteks TV 3 hankeprogramm koosnes 100protsendiliselt ainult lavastuslikest saadetest, Kanal 2 edastas sel perioodil ka

üksikuid dokumentaalfilme. Samas moodustavad kõigi telekanalite peale kokku kõik muud teemavaldkonnad peale lavastuslike saadete siiski väga tühise osa.

Arvestades, et Eestis kehtib juba 2003. aastast Euroopa päritolu toodangu edastamise täisnõue, domineerib Eesti telekanalitel endiselt USA päritolu programm ligi 40 protsendilise osakaaluga. Samas on USAst pärit saadete kõrvale ilmunud ka märgatavalt, 35 protsendi ulatuses Euroopa päritolu toodangut. Kuna USA toodang ei ole asendunud Euroopa päritolu toodanguga, on selline lisandumine suuresti seotud saatepäevade pikenemisega telekanalite programmis. Samasugune tendents tuli välja ka välja intervjuudes Marje Jurtšenko ja Ilmar Raagiga, kes mõlemad kahtlesid USA toodangu vähenemises, eriti erakanalite programmis, ning tõdesid Euroopa päritolu toodangu suurenemist seoses kohaliku toodangu lisandumise, sisseostetud formaatide eestindamise ning päevaste ja hilisõhtuste Euroopa päritolu programmide näitamisega (valdavalt Saksamaa sarjad).

Lähtudes ainuüksi hankeprogrammist kui kultuuriruumi indikaatorist, ei viita miski, nagu oleks Eesti sisenenud Lääne maailma läbi “Põhjamaade värava”. 1991.–2004. aasta uuritavatel perioodidel oli Põhjamaade hankesaadetest esindatud nii Norra, Rootsi, Soome kui ka Taani alla üheprotsendilise osakaaluga. Hankeprogrammi osas asendus Venemaa ning teiste endiste sotsialistlike riikide toodang väga järsult peamiselt USA toodanguga. Siiski kultuurisuhete koondindeksi kohaselt on just Põhjamaad arvestatavalt selle tee avanud. Samuti ei kinnita hankeprogrammi muutumine kultuuriruumi muutuste üldist trendi, nagu oleks 1990ndate teisel poolel langenud USA ja Soome osatähtsus ning Saksamaa ja Prantsusmaa osatähtsus tõusnud. Kui USA osatähtsus ongi vaevumärgatavalt langenud, siis Soome, Saksamaa ning Prantsusmaa püsivad 1996. ja 2003.–04. aasta andmetel muutumatult oma kohal.

Kultuuriruumis nagu ka kogu sotsiaalses ruumis tervikuna toimuvad pidevad muutumisprotsessid. Hankeprogramm ja selle muutumine on vaid üks võimalik mõõdupuu nende tendentside hindamiseks. Käesolev bakalaureusetöö hankeprogrammist, selle päritolumaadest ning teemavaldkondadest peaski andma ülevaate aastatel 1991–2004 toimunud muutustest ja trendidest ühe valdkonna lõikes, mis üheskoos teiste indikaatoritega iseloomustavad Eesti kultuuriruumi üldisi muutusi.

## Summary

Bachelor's thesis

“Foreign programmes on Estonian television channels as an indicator of cultural space: Exemplification based on the years 1991, 1996, and 2003–04”

The aim of this Bachelor's thesis is to depict the contact of the population of Estonia with globalizing culture through the television screen – through the picture the audience receives from the world.

For centuries the Estonian cultural space as well as its entire social space was influenced by many countries. The most important of them are Russia, Germany and Sweden. After World War II the ideology of the Soviet Union dominated in Estonia. At the beginning of the 1990s, after the restoration of independence, the scope of Estonia's cultural contacts was enlarged and diversified. Public television, the only TV channel in Estonia, which was a part of the Soviet media system before, was also released from Gosteleradio.

The object of this research - imported films and serials - is one of the possible indicators among the others (book translations, guest performances of theatre groups and musicians), which helps to measure the cultural relations of Estonia.

As to foreign programmes, the Russian influence deeply dominated in 1991. In addition to Russian programmes some films and shows originating from the Eastern European countries – Yugoslavia, Poland, Czechoslovakia, Bulgaria, Romania, and Hungary - were also presented. The percentage of programmes originating from the Eastern countries amounted to nearly 80%. While today the USA, Great Britain, and Germany are known as producers of mainly fiction programmes, no films or series of that genre by these producers were presented in 1991.

Five years later, in 1996, the Estonian television landscape changed completely. In addition to public broadcasting there were also two commercial television channels. The best word for describing the programmes was “Americanisation”. More than 55% of programmes originated from the USA despite the ownership of the channels. Australian, Venezuelan and Argentinean everyday series were also very popular. Furthermore, in 1996 another important change occurred – all programs of Russian and Eastern European origin were almost entirely excluded from the programme.

Speaking about the latest period of 2003-04, the television landscape can be characterised as stabilized. Due to the regulations of the audiovisual politics of the European Union an increasing number of programmes is purchased from the European countries. Although the number of programmes originating from the USA has not decreased, the percentage of local and European programmes has increased. As to the origin of the programmes shown on Estonian television channels, the most prevailing countries are the USA (40%), Great Britain (10%), France (9%), and Germany (5%) – altogether 33 countries from all over the world. It can only mean that programmes on Estonian television channels have become more open and diversified.

Thus, the influence of Eastern countries, which dominated in the cultural space of Estonia before the restoration of independence has rapidly changed ever since and at the moment the influence of Western countries is prevailing. Although the cultural space of Estonia has always been influenced *inter alia* by Nordic countries, the influence of the Nordic countries is small based on foreign programmes as an indicator. Only a few Finnish, Swedish, Norwegian or Danish programmes were shown during the period of 1991–2004. However, the countries, which have influenced the cultural space of Estonia in the most stable manner over the years, regarding only one of the possible indicators – foreign programmes on Estonian national television channels – are Great Britain, Germany and France but the most prevailing of them is still the USA.

### **Kasutatud kirjandus:**

- Bens E. De & M. Kelly & M. Bakke (1992). Television Content: Dallasification of Culture? K. Siune & W. Truetzchler (eds) *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*. London: Sage Publications
- Brants, K & E. De Bens (2000). The Status of TV Broadcasting in Europe. Wieten, J (et al) *Television Across Europe*. London: Sage Publications
- Ellis, J. (2000) Seeing Things: Television in the Age of Uncertainty. London, New York: I.B Tauris Publishers
- Hujanen, T. (2000) Programming and Channel Competition in European Television. Wieten, J (et al.) *Television Across Europe*. London: Sage Publications
- Lauristin, M & P. Vihalemm (2005) Edu ja trauma: Sotsioloogiline tagasivaade Eesti teele ENSVst Euroopa Liitu. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus (toimetamisel)
- McQuail, D. (2003) Massikommunikatsiooni teooria. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Paasilinna, R. (1995) Glasnost and Soviet Television: A study of the Soviet mass media and its role in society from 1985–1991. Helsingi: YLE/TKMA Painotuotepalvelu
- Suni, R (2001) Looking for a New Identity: Changes in the Programming Strategies of Estonian Television in 1985–2000. University of Oslo (Master Thesis)
- Soosten J. von (1997) Domestic Syndication. S. T. Eastman & D. A. Ferguson. *Broadcast/Cable Programming: Strategies and Practices*. Belmont CA: Wadsworth Publishing Company
- Šein, H. (2002) Eesti telemaastik 1991–2001: Uurimused, diskussioonid, teabekogud. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Šein, H. (2004) Televisioon Eestis 1955–2004. P. Vihalemm (toim). *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965–2004*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Vihalemm, P. (1997). Changing National Spaces in the Baltic Area. M. Lauristin & P. Vihalemm & K.-E. Rosengren & L. Weibull (toim). *Return to the Western World: Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communist Transition*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Vihalemm, P. (1999) Changing Baltic Space: Estonia and it's Neighbours. *Journal of Baltic Studies*. Volume XXX, Nr 3
- Vihalemm, P. (2003) Sotsiaalse ruumi muutumine ja meedia. *Eesti sotsiaalteadlaste IV aastakonverentsi ettekanne*, Tallinn 21.–22. november



Vihalemm, P (2004) Changing Social Distances: Estonian Social Space before EU Enlargement. *Paper presented at the conference "Cross Border Cooperation in the Baltic Sea Region: Euro Regions and Region Building"*, Tallinn, 5.–8. February

Vihalemm, P & M. Lauristin (2004) Eesti ühiskonna ja meedia muutumine 1965–2004. P. Vihalemm (toim). *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965–2004*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

European Audiovisual Observatory. Yearbook 2004, Volume 5: Television Channels – Programme Production and Distribution. Strasbourg, 2004

Muud allikad:

<http://www.imdb.com> "International Movie DataBase"

<http://www.allmovie.com> "All Movie Guide"

[http://www.business.com/directory/media\\_and\\_entertainment/television/production\\_companies](http://www.business.com/directory/media_and_entertainment/television/production_companies) "Television Production Companies Information"

<http://www.etv.ee> Eesti Televisiooni kodulehekül

<http://www.kanal2.ee> Kanal 2 kodulehekül

<http://www.tv3.ee> TV 3 kodulehekül

<http://www.rhn.ee> Ringhäälingunõukogu kodulehekül

<http://www.kul.ee> Kultuuriministeeriumi kodulehekül

<http://www.stat.ee> Statistikaameti kodulehekül

<http://intra.etv.ee> TNS Emor Teleauditooriumi Mõõdikuuring oktoobris 2003 ja 2004

<http://www.ebu.ch> the EBU System of Classification of Radio and Television Programmes (EBU ESCORT programmianalüüsi juhend)

Intervjuud:

ETV juhatuse esimees Ilmar Raag

ETV hankeosakonna juhataja Marje Jurtšenko